

UDC 340.12:316.42:341.231.14

STADNICZEŃKO Stanisław Leszek – Doktor hab., Profesor,
University of Economics and Human Sciences in Warsaw, Okopowa 59,
01-043 Warszawa, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3707-7007>

STADNICZEŃKO Dawid – Doctor of Legal Sciences, Advocate,
University of Economics and Human Sciences in Warsaw, Okopowa 59,
01-043 Warszawa, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6826-3366>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.7>

Opis bibliograficzny gatunku: Stadniczeńko, S.L., Stadniczeńko, D.
(2025). Wpływ przemian cywilizacyjno-kulturowych na człowieka. *Studia humanistyczne: Zbiór prac naukowych Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu. Seria "Filozofia"*, 50, 96–136,
doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.7>

WPŁYW PRZEMIAN CYWILIZACYJNO- KULTUROWYCH NA CZŁOWIEKA

Abstrakt. Rewolucja kulturowa – określana również mianem „wojny kulturowo-cywilizacyjnej” – coraz silniej oddziałuje na współczesne społeczeństwa, w tym również na Polskę. Globalne, regionalne i narodowe przemiany w sferze społecznej, kulturowej, ekonomicznej i politycznej sprzyjają kryzysowi tożsamości oraz dezorientacji aksjologicznej. Kultura postmodernistyczna odrzuca antropologiczne fundamenty Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i pokrewnych aktów prawnych, co zagraża grecko-judeochrześcijańskiemu dziedzictwu Europy. W tym kontekście pojawia się nowomowa jako narzędzie językowe o charakterze politycznym, degradujące komunikację i kształtujące nowe, narzucane wzorce myślenia. Nowomowa służy redefinicji podstawowych pojęć takich jak «rodzina», «małżeństwo», «macierzyństwo» czy «pleć», prowadząc do zmiany obrazu człowieka i jego samoświadomości. **Cel artykułu.** Celem niniejszego artykułu jest ukazanie, w jaki sposób współczesna rewolucja kulturowa – spleciona z postmodernizmem i ponowoczesnością – redefiniuje fundamentalne pojęcia i wartości, wpływając na tożsamość, rodzinę oraz prawa człowieka w kontekście

globalizacji i migracji. **Metodologia.** Podstawowa metoda badawcza opiera się na analizie i krytyce literatury przedmiotu oraz dokumentów źródłowych, z wykorzystaniem procesu poznania myślowego, analizy i syntezy, dedukcji i indukcji. Interdyscyplinarne podejście, odwołujące się do perspektyw filozoficznych, socjologicznych i prawnych, umożliwia wieloaspektowe spojrzenie na to, jak zmiany językowe i narracje kulturowe prowadzą do dekonstrukcji praw człowieka i porządku aksjologicznego. **Nowość naukowa.** Oryginalność artykułu polega na powiązaniu zjawiska nowomowy z procesami globalizacji i transformacji kulturowej. Ukazano napięcia między europejskim dziedzictwem wartości a tendencjami postmodernistycznymi i posthumanistycznymi, wskazując na rosnącą niepewność aksjologiczną i redefinicje pojęć tożsamościowych. **Wnioski.** Autorzy wskazują, że rewolucja kulturowa napędzana przez prądy postmodernistyczne i posthumanistyczne przekształca podstawy aksjologiczne i społeczne. Migracje międzynarodowe intensyfikują ten proces, tworząc rzeczywistości wielokulturowe i pogłębiając dezorientację jednostek. Wymaga to ponownej refleksji nad fundamentami normatywnymi oraz czujności w ochronie podstawowych wartości ludzkich w czasach dynamicznych zmian.

Słowa kluczowe: globalizacja, globalna rewolucja kulturowa, postmodernizm, cywilizacja.

STADNICZEŃKO Stanisław Leszek – Doktor hab., Profesor, University of Economics and Human Sciences in Warsaw, Okopowa 59, 01-043 Warsaw, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3707-7007>

STADNICZEŃKO Dawid – Doctor of Legal Sciences, Advocate, University of Economics and Human Sciences in Warsaw, Okopowa 59, 01-043 Warsaw, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6826-3366>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.7>

To cite this article: Stadniczeńko, S.L., Stadniczeńko, D. (2025). Wpływ przemian cywilizacyjno-kulturowych na człowieka. [The impact of civilizational and cultural changes on man]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 50, 96–136, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.7>

THE IMPACT OF CIVILIZATIONAL AND CULTURAL CHANGES ON MAN

Summary. *The cultural revolution – referred to as a “cultural-civilizational war” – is increasingly affecting societies. Global, regional, and national shifts in social, cultural, economic, and political spheres foster identity crises and axiological disorientation. Postmodern culture rejects the anthropological foundations of the Universal Declaration of Human Rights and related legal instruments, threatening Europe’s Greco-Judeo-Christian heritage. In this context, newspeak emerges as a politically charged language tool, degrading communication and shaping new, imposed patterns of thought. It facilitates redefinitions of basic concepts such as «family», «marriage», «motherhood», and «gender», altering human self-understanding. This article **aims** to demonstrate how the ongoing cultural revolution – intertwined with postmodernism and postmodernity—redefines fundamental concepts and values, impacting identity, family, and human rights within globalizing and migratory contexts. **Methodology.** The primary research method involves critical analysis of scholarly literature and source documents using cognitive reasoning, synthesis, deduction, and induction. This interdisciplinary approach—drawing on philosophy, sociology, and law—enables a nuanced analysis of how newspeak and cultural narratives reshape human rights and social norms. **Novelty.** This study offers an original perspective by connecting the emergence of newspeak with the processes of globalization and cultural transformation. It reveals tensions between traditional European values and postmodern/posthumanist trends, highlighting the growing uncertainty in defining key identity categories. **Conclusions.** The authors argue that cultural revolution, driven by postmodern currents, transforms axiological and social foundations. Global migration intensifies this shift by fostering multicultural realities and individual disorientation. The findings call for renewed attention to human dignity and normative coherence in a rapidly changing world.*

Key words: globalization, global cultural revolution, postmodernism, civilization.

Wprowadzenie. Globalizacja jest jednym z najgłośniejszych pojęć naszych czasów. Niezbędna jest ostrożność przy ocenianiu trafności wywodów na temat konsekwencji globalizacji, gdyż posiada wiele różnych znaczeń, nie zawsze wewnętrznie spójnych i niekiedy trudno je ze sobą pogodzić. Mamy powody, by sądzić, iż świat zmienił się i to bardzo głęboko. Kto chce zrozumieć te zmiany winien najpierw pojąć, czym jest globalizacja, jaki wpływ wywiera na nasze społeczeństwa i jakie są jej głębokie konsekwencje dla życia osobistego i uczuciowego każdego z nas. Globalizacja stała się główną kategorią porządkującą myślenie w różnych dyscyplinach akademickich: od ekonomii po stosunki międzynarodowe, od studiów kulturowych po socjologię, komunikację i prawo. Dzisiejsi eksperci nie mówią o zmianach, lecz o przełomie. Ta wielka przemiana już zachodzi i będzie trwać nadal, jeśli ją zignorujemy.

Zastosowane metody analizy i syntezy, krytyki piśmiennictwa (źródeł) oraz zasad procesu poznania myślowego dedukcji i indukcji, uogólnienia i wnioskowania, z wykorzystaniem perspektywy filozoficznej, socjologicznej i prawnej pozwoliły na realizację przyjętego tematu artykułu jako problemu badawczego.

Zauważyć można występowanie radykalizacji idei rewolucji francuskiej, komunistyczno-nacjonalistycznych, imperialistycznych, bizantyjsko-turańskiej cywilizacji w postaci neomaterialistycznej rewolucji kulturowej, neomarksizmu i postmodernizmu na skalę globalną. Chce się zmienić *homo sapiens* na *homo melius* (człowieka poprawionego), a ostatecznie na *homo deus*. Wiele narodów doświadcza kryzysów: wartości, żywej wiary, humanitaryzmu, demokracji, demografii, rodziny i małżeństwa. Przyszłość ludzkości stałą się wielką niewiadomą, chodzi o fakty, zjawiska, procesy społeczno-kulturowe, naukowe i religijne oraz gospodarcze. Żyjemy w zmieniającej się dynamicznie rzeczywistości, miotani różnymi konfliktami i wojnami na tle rasowym, ideologicznym, politycznym, religijnym i gospodarczym.

W aspekcie aksjologicznym występują niepokojące zjawiska w rodzaju braku wrażliwości na wartości oraz braku wiedzy o ich istocie i funkcjach, jakie pełnią w życiu jednostek osobowych i społecznym, odwrót od wartości, ich deprecjonowanie, brak urzeczywistniania własnej, ale właściwej hierarchii wartości budowanej na podstawie obiektywnego ich porządku. Skutkuje to zagubieniem

człowieka, zwłaszcza młodego w świecie wartości, bowiem każda ideologia tworzy i promuje własną antropologię. Świat wirtualny nie jest w stanie w pełni zastąpić pozytywnych skutków realnych form budowania kontaktów międzyludzkich.

Dokonując oglądu globalnego można stwierdzić, że każde stulecie przynosi walkę o człowieka, o jego obraz, a dokładniej o prawdę o człowieku, o stanowienie jego praw i wolności. Ta walka toczyła się i trwa nadal na polu nauki, kultury, polityki i prawa.

Określenie problemu i jego związek z ważnymi zadaniami naukowymi i praktycznymi. Współczesny świat ulega dynamicznym i wielowarstwowym przemianom, których podstawowym wyróżnikiem jest globalizacja – rozumiana nie tylko jako proces ekonomiczny, lecz przede wszystkim kulturowy, aksjologiczny i cywilizacyjny. Gwałtowne zmiany zachodzące w strukturach społecznych, modelach relacji międzyludzkich oraz fundamentach etycznych i światopoglądowych człowieka stawiają przed nauką i praktyką nowe, złożone wyzwania badawcze i cywilizacyjne. Zjawiska takie jak migracje, cyfryzacja życia, rewolucja technologiczna, postępująca sekularyzacja czy redefinicja pojęć związanych z rodziną i tożsamością osobową, wywołują konieczność ponownego namysłu nad człowiekiem i jego miejscem we współczesnym świecie.

Problemem badawczym staje się więc nie tylko sama identyfikacja przemian, ale przede wszystkim ocena ich wpływu na antropologiczny obraz człowieka oraz integralność jego aksjologii. Nowe zjawiska – takie jak posthumanizm, transhumanizm, nowomowa aksjologiczna czy ideologiczna dekonstrukcja tożsamości kulturowej i rodzinnej – prowadzą do stopniowego rozmywania pojęcia człowieczeństwa oraz erozji norm etycznych i prawnych, wypracowanych na gruncie tradycji personalistycznej i judeochrześcijańskiej.

Zagadnienia te mają wymiar interdyscyplinarny, łącząc perspektywy socjologiczne, filozoficzne, prawne, pedagogiczne i kulturoznawcze. Współczesna nauka musi zatem nie tylko diagnozować aktualne przemiany, ale również poszukiwać adekwatnych narzędzi teoretycznych i praktycznych, które umożliwią ochronę godności osoby ludzkiej, spójności wspólnot społecznych i fundamentów aksjologicznych współczesnych społeczeństw.

Problem wpływu przemian cywilizacyjno-kulturowych na życie człowieka ma również doniosłe znaczenie praktyczne – odczuwalne

w polityce społecznej, edukacji, systemach prawnych i relacjach międzyludzkich. Zmieniająca się rzeczywistość wymaga nowego sposobu myślenia o rodzinie, wychowaniu, formowaniu świadomości młodych pokoleń, a także o języku jako narzędziu kształtowania norm społecznych i prawnych. Konieczne jest zatem podjęcie debaty nad ochroną wartości konstytuujących osobę ludzką oraz wypracowanie strategii przeciwdziałania dehumanizacji i fragmentaryzacji społeczeństw.

Analiza badań i publikacji podstawowych. U podstaw praw człowieka pojmowanych jako prawa naturalne leżą określone sposoby rozumienia człowieka i jego natury i dlatego pytanie o człowieka nabiera w warunkach rozwoju współczesnych cywilizacji podstawowego znaczenia. Dyskusja filozoficzno-prawna wokół natury ludzkiej i praw człowieka napotyka na problem błędu naturalistycznego. Pytania o człowieka i jego naturę mają bezpośredni związek z zagadnieniami praw człowieka, który w kontekście wyzwań współczesnej cywilizacji nabierają ważnego znaczenia jako jeden z czynników normowania i kontrolowania następstw rozwoju nauki i techniki. Rozwój ten obecnie stanowi zagrożenie dla tożsamości natury ludzkiej oraz w konsekwencji dla istnienia człowieka. Prawa człowieka można postrzegać jako ważny regulator i czynnik umożliwiający kontrolę i panowanie nad następstwami rozwoju współczesnej cywilizacji. Należałoby przywołać wydarzenia społeczno-polityczne we Francji w 1968 r. (wielkie strajki pracujących i bunt młodzieży), które były dla ruchu personalistycznego okazją do oceny własnej roli w społeczeństwie. Ruch studencki uznano za formę krytyki istniejącego modelu społeczeństwa burżuazyjnego prowadzonej w imię pragnienia wyrażenia wolności (Domenach, 1968, s. 8-9, s. 50). Ruch ten próbowano utożsamić z rewolucją nie nastawiającą się tylko na zmianę typu własności, ale również na zmianę cywilizacji. Personalisci uważali, iż studenci rozpoczęli proces rewolucji kulturalnej. Poprzez nią i w niej ludzkość miała dopracować się wizji świata, koncepcji życia kierującej je kolejno ku tworzeniu dóbr, idei i wartości stawianych ponad konsumpcją (Ricoeur, 1968). Według profesjonalistów ruch majowy przekroczył dylemat odziedziczony po przeszłości: reforma czy rewolucja? Świadczyła o tym zastosowana przez młodzież nowa metoda walki, tj. kontestacja. Model rewolucji kulturalnej stworzony w środowisku uniwersyteckim w

opinii profesjonalistów zawierał ideę partycypacji społecznej, która miałyby zostać przeniesiona do kapitalistycznego przedsiębiorstwa, by w końcu stać się podstawą przygotowania metod kierowania, a szczególnie sprawami polityki. Studencką rewolucję kulturalną uznano za rewolucję ludzkiej prawdy, zapowiedź społeczeństwa, które nie będzie już więcej wydane produktywizmowi kapitalistycznemu czy socjalistycznemu (Domenach, 1968, s. 12).

Globalizację przedstawia się najczęściej jako proces gospodarczy rozumiejąc, że aktywność ekonomiczna wcześniej skoncentrowana w gospodarkach narodowych. Zwolennicy globalizacji uznają wręcz państwo narodowe za przestarzałe. Globalizacja to także proces polityczny, konceptualizowany w kategoriach normatywnych oraz ideologicznych. Rodzą się dylematy ekonomiczne, polityczne, społeczne, kulturowe i wszystkie one mają jednocześnie wymiar moralny bądź w skali mikro zmuszając indywidualnie uczestników tego procesu do trudnych wyborów, bądź w skali makro prowadząc całe społeczeństwa do korekty kształtu swoich struktur i systemów.

Kultura postnowoczesna odrzuca antropologię człowieka, kultury, personalizm, na bazie których została ukształtowana Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, a następnie Europejska Konwencja Praw Człowieka i Obywatela, a w nich rdzeń aksjologiczny. Postmodernizm i postnowoczesność są zamiarem przerwania greckojudeo-chrześcijańskiego dziedzictwa kulturowego Europy, cywilizacji łacińskiej wykorzystując wcześniejsze dzieła do ironizowania i delegitymizowania wiedzy.

Rozruchy majowe w 1968 r., odrzucenie moralności, autorytetu, radykalna gloryfikacja wolności osobistej i gwałtownie postępująca sekularyzacja stworzyły podstawy umożliwiające przejście społeczeństw zachodnich do etapu cywilizacji nierepresyjnej, której rzecznikiem był H. Marcuse, twórca postmodernistycznej rewolucji kulturalnej na Zachodzie. Cały postmodernistyczny system cechuje niechęć do legalnych definicji, brak jasnych definicji wszystkich terminów i wyrażen, tworzenie pojęć nowego globalnego języka. Należy wspomnieć, że po 1989 r. globalizacja zyskała charakter normatywny, po upadku muru berlińskiego agenci zachodniej rewolucji kulturowej przejęli władzę na szczęblu globalnego zarządzania, aby swoje cele przekształcić w globalne normy polityczne. Swoją wizję narzucili możliwie jak największej liczbie ludzi za pośrednictwem

rzekomego konsensusu światowego budowanego pod egidą ONZ w latach 1990 – 96. Ustalono normy, wartości oraz priorytety współpracy międzynarodowej na dwudziesty pierwszy wiek. Usiłowano zapewnić globalizacji etykę organizując przez Stany Zjednoczone w latach 1990-96 serię konferencji międzynarodowych, w tym: Edukacja dla wszystkich (1990, Jomtien), Dzieci (1990, Nowy Jork), Środowisko (1992, Rio de Janeiro), Prawa człowieka (1993, Wiedeń), Ludność (1994, Kair), Rozwój społeczny (1995, Kopenhaga), Kobiety (1995, Pekin), Osiedla ludzkie (1996, Istambuł), Bezpieczeństwo żywnościowe (1996, Rzym). Po tym okresie, już w XXI w. obserwujemy coraz szybszy postęp dechrystianizacji polskiego społeczeństwa w wyniku indoktrynacji szerzonej m. in. przez popularną kulturę. Usunięcie pojęć katolickich z serc i umysłów ludzi uznano za klucz do zwycięstwa rewolucji.

Współczesny człowiek nierzadko spotyka się z procesem nowomowy i jak to ujmuje M. Głowiński «nowomowa nie ma opisywać rzeczywistości, ale ją tworzyć» (Głowiński 2009, s. 12-14). W nowomowie słowa i ich znaczenia, a także znaki wartości są dobierane całkowicie arbitralnie i często nie muszą mieć, a zazwyczaj nie mają związku z rzeczywistością, gdyż nie jest to konieczne. Nowomowa nie służy poznawaniu rzeczywistości, ale realizacji politycznych interesów. Pokrywa się ona z elementami typowych działań wywrotowych, który opisał R. Mucchielli. Są to: demoralizacja narodu i dezintegracja tworzących go grup, dyskredytacja władzy i jej obrońców, dyskredytacja przedstawicieli oraz osobistości, neutralizacja mas uniemożliwiająca jakiekolwiek wystąpienia w obronie istniejącego porządku (Mucchielli 1991, s. 96-98).

Doniosłe wydarzenia, do których dochodzi na całym świecie coraz częściej wiążą się z międzynarodową migracją. Nie jest to nowe zjawisko, gdyż mobilność stała się teraz o wiele łatwiejsza i szybsza dzięki zmianom politycznym i kulturowym oraz nowym technologiom w transporcie i komunikacji. Międzynarodowa migracja znalazła się w samym centrum procesów globalizacji. Nie ulega wątpliwości, że globalizacja pozostaje kluczowym kontekstem dla zrozumienia nasilenia migracji obecnie. Z jednej strony globalizacja pobudza imigrację i modyfikuje jej kierunki oraz formy, a z drugiej migracja stała się nieodłącznym składnikiem globalizacji i sama w sobie znaczącą siłą modyfikującą kształt społeczeństw. Globalizacja

pobudza procesy społecznej transformacji na całym świecie. Koncepte rewolucji kulturowej, naukowej i technicznej napędzanej przez komputeryzację tkwią u podstaw przekonania, że globalizacja to proces zarówno nowy jak i nieunikniony.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że cechą definicyjną obecnego wieku migracji są zagrożenia, jakie międzynarodowa migracja stwarza dla suwerenności państw, a zwłaszcza ich zdolności do regulowania przepływu ludzi przez granice. Skala nieuregulowanej imigracji zwanej także migracją nieudokumentowaną lub nielegalną, na obszarze całego globu obecnie jest chyba największa. Paradoksalnie, również podejmowane przez rządy wysiłki zmierzające do sterowania przemieszczaniem się ludności są obecnie większe niż kiedykolwiek. Wielu badaczy wskazuje, że przepływy i sieci składające się na globalizację, które przybierają specyficzne formy w poszczególnych skalach przestrzennych tj. regionalnej, narodowej i lokalnej. Podnoszą, że doświadczenia historyczne, wartości kulturowe, normy społeczne, wierzenia religijne, instytucje i struktury społeczne stają się czynnikami kanalizującymi i kształtującymi oddziaływanie sił zewnętrznych. Prowadzą do zmiany i oporu wobec zmiany, przynoszących bardzo różne skutki w poszczególnych wspólnotach i społeczeństwach. Globalizacja i związane z nią migracje powodują wielokulturowość określaną jako konkretny projekt polityki społecznej, zinstytucjonalizowany i usankcjonowany państwowym patronatem, celowe i świadome budowanie społeczeństwa mozaikowego raczej, niż wspomaganie procesów homogenizacyjnych (Kalaga, 2004, s. 7). Czasy, w których żyjemy wyróżniają się pewną dramaturgią, której specyfikę modeluje szok cywilizacyjny.

Cywilizacje, kultury i ich znaczenie. We współczesnej kulturze podstawową cechą jest jej wymiar globalny. Pozorny mętlik terminologiczny nie stanowi przedmiotu zdecydowanej krytyki i nie jest też w pełni uznawany. Nowy język światowego dialogu prezentuje skłonność do pomijania słów wyraźnie nawiązujących do tradycji judeochrześcijańskiej takich jak: prawda, moralność, małżonek, mąż, żona, matka, ojciec, syn, córka, sumienie, rozsądek, serce, dziewictwo, czystość, rodzina, solidarność, komplementarność, posługa, pomoc, autorytet, hierarchia, sprawiedliwość, prawo, przykazanie, dogmat, wiara, miłosierdzie, nadzieja, cierpienie, grzech, przyjaciel, wróg, natura, reprezentacja, braterstwo, troska, odpowiedzialność.

Nowe paradygmaty odzwierciedlają dramatyczne zmiany zachodzące w systemach pojęciowych wraz z przejściem cywilizacji europejskiej od okresu nowoczesności do ponowoczesności. W różnym stopniu nowy język przeniknął również do sfery działań światowych religii, nie omijając chrześcijańskich organizacji pozarządowych i charytatywnych. Rewolucyjny proces przebiega z taką efektywnością, że nowe pojęcia są dziś wszechobecne. Prześiąknięta jest nimi kultura organizacji międzynarodowych, ponadnarodowych i regionalnych, kultura rządów, jak również partii politycznych, zarówno lewicowych jak i prawicowych oraz władz lokalnych, kultura korporacyjna, kultura systemów ochrony zdrowia i kształcenia, kultura ogromnej sieci organizacji pozarządowych oraz zarządzania na szczeblu ponadnarodowym. Jej sukces polega na tym, że spowodowała radykalne zmiany mentalności oraz zachowania wewnątrz instytucji, szkół, szpitali, kultur, rządów, wewnątrz Kościoła, w branży przemysłu, społecznościach naukowych i technologicznych, w rodzinach, wśród dzieci i młodzieży, w środowiskach akademickich, zrzeszeniach.

Mentalność ponowoczesna rości sobie prawo do realizacji swojej wolności przeciwko prawu naturalnemu, przeciwko tradycjom oraz przeciwko Bogu. Zdrowie reprodukcyjne, kluczowy termin konferencji demograficznej w Kairze w 1994 r. jest zdefiniowane w § 7. 2 dokumentu końcowego. Ta pseudodefinicja to jeden akapit niejasnego tekstu o ambiwalentnej treści i szerokim zakresie interpretacji. Brak przejrzystości ma charakter strategiczny i służy manipulacji. Ma na celu dopuszczenie możliwości najbardziej sprzecznych interpretacji macierzyństwa, antykoncepcji, aborcji, dobrowolnej sterylizacji lub zapłodnienia *in vitro*, relacji seksualnych w ramach i poza małżeństwem, w każdym wieku i każdych okolicznościach pod warunkiem przestrzegania trzech zasad nowej etyki tj. zgody partnerów, ich bezpieczeństwa zdrowotnego oraz szacunku dla prawa wyboru kobiety. Płeć kulturowa (*gender*) była z kolei kluczowym pojęciem konferencji w Pekinie w 1995 r. Dzięki niemu termin zdrowia reprodukcyjnego uzyskuje swoją wewnętrzną spójność. Płeć jest określona jako zmienne role społeczne mężczyzny i kobiety, w przeciwieństwie do ich niezmiennych funkcji reprodukcyjnych. Ukrytym celem tak niejasnej definicji jest dekonstrukcja antropologicznej konstytucji mężczyzny i kobiety, ich komplementarności, pojęcia męskości i kobiecości.

Przymiot autonomii kultury zanika a na jego miejsce pojawiają się takie zjawiska jak hybrydyzacja i kreolizacja kulturowa. Tradycyjna rola przepisywana do niedawna kulturze jest zastępowana przez pojęcie globalnej ekumeny będącej sposobem indywidualnego organizowania sobie życia przez jednostkę zastanych elementów różnorodności. Elementy te wyznaczają jednostce dostępną jej sieć perspektyw czy też stają się jednym wielkim kulturowym inwentarzem (Hannerz 1993, s. 51). J.F. Lyotard (1983) podaje, że pojmowanie kultury znosi bariery zbudowane na podstawie jej dotychczasowych ujęć. Po pierwsze zniesiona zostaje opozycja między techniczno-użytkowym wymiarem kultury, tj. cywilizacji i techniki, publicznej i prywatnej instrumentalizacji prawa a kulturą symboliczną (wspólnota znaczeń, uniwersalne standardy komunikacji w obrębie określonego środowiska). Kultura symboli także sytuuje się w obszarze działań ocenianych przez pryzmat korzyści i użyteczności podmiotu działania. Kultura zaczyna służyć zaspokajaniu potrzeb powszechnych, a nie tylko tych wyższych. Po drugie, tożsamość ponowoczesna jest spluralizowana i zdecentralizowana, a wielkie oświeceniowe narracje ustąpiły polifonii głosów, które składają się na lokalny dyskursy świadome swej partykularności (Lyotard, 1983, s. 37). J. Clifford zauważa, że uczestniczenie w kulturze jest wyborem jednostki, polega na tworzeniu dla siebie własnej, często nietrwałej, bo sytuacyjnej przestrzeni zbudowanej z dyspozytywnych elementów zapożyczonych od różnych lokalnych rzeczywistości (Clifford, 1988, s. 4). I. Berlin m.in. podaje, że «każda ludzka społeczność, każdy naród, wręcz każda epoka i cywilizacja ma swoje niepowtarzalne ideały, reguły, sposób życia, myślenia i działania. (...) Każde społeczeństwo, każda epoka ma własne kulturowe horyzonty. Każdy naród ma swoją tradycję, swój charakter, swoje oblicze, własny moralny środek ciężkości, różniący się od środka ciężkości każdego innego narodu, któremu szczęście da jedynie zaspokajanie narodowych potrzeb i rozwijanie własnego niepowtarzalnego charakteru (...). Ocenianie jednej kultury według standardów innej dowodzi braku wyobraźni i zrozumienia. Każda kultura ma własne cechy, które trzeba postrzegać same w sobie i dla nich samych. Ażeby rozumieć jakąś kulturę, należy posiadać tę samą umiejętność empatycznego wglądu, dzięki której rozumiemy siebie nawzajem i bez której nie

byłoby ani miłości, ani przyjaźni, ani żadnych prawdziwych ludzkich więzi. Postawa człowieka wobec drugiego człowieka jest lub powinna być, oparta na postrzeganiu, kim jest sam w sobie, co jest w nim niepowtarzalne, a nie co ma wspólnego z innymi ludźmi» (Berlin, 2004, s. 33 i nast.).

Podobnie jak F. Koneczny w Polsce w okresie międzywojennym i O. Spengler w Niemczech, S.P. Huntington w USA stawia tezę o wielości cywilizacji (Huntington, 2000, s. 71; Skoczyński, 1999, s. 207; Romanowicz 2017, s. 7-13). Autorzy ci uważają, że ludzkość jest faktem natury gatunkowej, gdyż to rodzaj ludzki, a nie kulturowy. Z punktu widzenia kultury ludzie dzielą się na kilka odrębnych światów, np. zachodni, rosyjsko – prawosławny, chiński, islamski, indyjski itp. W każdej cywilizacji istnieją odmienne pojęcia dobra i zła, prawdy i nieprawdy, a ich uczestnicy inaczej postrzegają podstawowe fundamenty życia zbiorowego, kształtu społeczeństwa, roli religii, autorytetów, kompetencji państwa, ekonomii oraz swobód obywatelskich. S.P. Huntington uważa, że mieszanie ludzi w jedno globalne społeczeństwo wielokulturowe lub masowe przesiedlanie i osiedlanie imigrantów prowadzi do zderzenia cywilizacji, gdzie ludzie z różnych cywilizacji mieszkają obok siebie i wchodzą ze sobą w najrozmaitsze relacje, gdzie podstawowe pojęcia są odmienne i brak jest zgody co do podstawowych pojęć. Autor uważa, że zamiast tworzyć jedno globalne społeczeństwo, ludzie będą skupiać się wokół ośrodków cywilizacyjnych i zaistnieje pluralność cywilizacji, których stosunki pomiędzy sobą mogą być dalekie od pokojowego ideału. Budowa społeczeństwa wielokulturowego jest bardzo problematyczna, wskazuje na liberalny Zachód, który bardzo mocno będzie się ścierał z cywilizacją islamską, co wynika z jej przeludnienia przy niewielkiej ilości zasobów żywnościowych i nieradzenia sobie z nowoczesną techniką i środkami produkcji. Walkę z prawosławną cywilizacją powodują konflikty o rozdzielenie strefy wpływów w Europie Wschodniej, zaś ścieranie się z cywilizacją chińską powoduje jej ekonomiczna ekspansywność i negacja hegemonicznej roli Zachodu, bądź co bądź zdominowanego przez Anglosasów (Huntington, 2000, s. 77). Problemy masowej imigracji, kwestie konfliktowe związane z asymilacją nowo przybyłych, rodzić będą problemy cywilizacyjne. Przyjęty przez Unię Europejską pakt migracyjny nie rozwiąże problemów cywilizacyjno-kulturowych, a być może przyczyni się do zagłady cywilizacji europejskiej-łacińskiej.

Granice polityczne, narodowe i cywilizacyjne przestają limitować wędrówki wielkiego kapitału inwestycyjnego i podążających za pracą milionów imigrantów. W typowej dla globalistów uproszczonej i poddanej jedynie czynnikom ekonomicznym wizji świata ma wzrastać poczucie jedności, gdyż ekonomia przewyższa podziały religijne, narodowe oraz ideologiczne. Wszyscy wierzą w tego samego dolara, studiują wskaźniki giełd światowych, używają tych samych pojęć ekonomicznych. Znaczenie cywilizacji jest różnie definiowane przez różnych autorów. Dla F. Koneczny'ego cywilizacja jest sumą wszystkiego, co pewnemu odłamowi ludzkości jest wspólnego, a zarazem sumą tego wszystkiego, czym się taki odłamek różni od innych, jest metodą ustroju życia zbiorowego (Koneczny, 2015, s. 154; Stępień, 2013, s. 81). A. Hilckman podaje bardziej ogólną i filozoficzną definicję cywilizacji: «cywilizacje są to różne sposoby bycia człowiekiem» (Hilckman, 1979, s. 24). Wskazuje, że cywilizacja nie ogranicza się do społecznej natury człowieka, ale dotyczy pytania o to, kim jest człowiek (Hilckman, 1952, s. 81). Cywilizacja jest więc tym wszystkim, co człowiek myśli o świecie i w jaki sposób przeżywa swoje życie. Współczesny świat charakteryzują nowe cechy w rodzaju: wielka złożoność, chaotyczność, emergentność, płynność, wielka różnorodność społeczeństw, gospodarek kultur, wielu cywilizacji. Zróżnicowanie kontekstów nie znika pomimo postępujących procesów globalizacyjnych. W tych warunkach kształtuje się moc sprawcza działających podmiotów, a więc jednostek, organizacji, wspólnot, społeczeństw, ludzkości w procesach sterowania procesami, rządzenia, zarządzania w bardzo różnych przestrzeniach. Człowiek działający, aktywny (*homo actans*) oraz aktywne bardzo zróżnicowane społeczeństwo (*active society*) daje sobie radę w różnych dziedzinach poprzez potencjalność, performatywność, skuteczność, i efektywność sprawstwa podmiotów działających. Nowa wiedza, nowe narzędzia, technologie infokomunikacyjne i nowe konteksty oraz cyberprzestrzeń wpływają na siłę sprawstwa. Historia pokazuje, że ruchy społeczne są producentami nowych wartości i celów, które przekształcają instytucje społeczne w tym rodzinę tak, by reprezentowały te wartości poprzez tworzenie nowych norm organizujących życie społeczne.

Obecnie mamy wejść w «inteligentny projekt» transhumanizmu, który jest poglądem o możliwości i celowości ulepszenia człowieka

przy pomocy manipulacji genetycznych jeszcze przed narodzinami lub łączenia jego ciała z komputerami lub częściami stworzonymi sztucznie, aby podnieść jego inteligencję, długość życia i poprawić zdrowie, a może nawet dać mu pewną formę nieśmiertelności (Ferrari, 2015, s. 390-393; Damour, Doat, 2018, s. 11-12; Strasser, 2020, s. 16-23). W ramach transhumanistycznej strategii występują trzyskładowe części, a mianowicie bioinżynieria, cyborgizacja, sztuczna inteligencja. Według transhumanizmu człowiek będzie miał możliwość przekraczania wszelkich swoich dotychczasowych możliwości i ograniczeń, bowiem ma powstać «postczłowiek» bądź «transczłowiek», czyli forma przejściowa człowieka w drodze do pełnej doskonałości, która ma skutecznie wyeliminować transcendencję. Ten nowy nihilizm XXI wieku jest nową nadciągającą degradacją humanizmu, a pomocą ma być fizyka kwantowa, zaś elektroniczne chipy w ludzkim mózgu mają skutecznie wyeliminować śmierć i ludzką jaźń.

Y. N. Harari, który stara się sprawić wrażenie osoby głęboko zatroskanej z powodu zbliżającego się upadku zasad liberalizmu i demokracji we wprowadzeniu do *21 lekcji na XXI wiek* pisze: «zglobalizowany świat wywiera niesłyszana presję na nasze zachowanie i moralność. Każdy z nas jest omotany rozlicznymi wszechogarniającymi pajęczynami, które z jednej strony krępują nam ruchy, z drugiej natomiast przenoszą nasze najdrobniejsze drgnięcia w jakieś odległe punkty. Nasze codzienne zwykłe działania wpływają na życie ludzi i zwierząt po drugiej stronie globu, a czyjś osobisty gest potrafi nieoczekiwanie sprawić, że cały świat staje w ogniu. (...) można by sądzić, że ustrój demokratyczny, prawa człowieka i kapitalizm wolnorynkowy muszą podbić cały świat. Jak zwykle jednak historia skrzyła w nieoczekiwanym kierunku i po upadku faszyzmu oraz komunizmu obecnie to liberalizm znalazł się w kropce. (...) Liberalizm traci wiarygodność właśnie w chwili, gdy rewolucja w technologii informacyjnej oraz biotechnologii stawia przed nami największe wyzwania, jakie kiedykolwiek napotkał nasz gatunek. Połączenie obu tych typów technologii może wkrótce wypchnąć miliardy ludzi z rynku pracy oraz zakwestionować zarówno wolność jak i równość. Algorytmy oparte na big data mogą tworzyć cyfrowe dyktatury, w których cała władza skupia się w rękach wąskiej elity. (...) Terroryzm stanowi zarówno globalny problem polityczny jak i

wewnętrzny mechanizm psychiczny. Terroryzm polega na tym, że gdzieś w głębi naszego umysłu ktoś naciska przycisk włączający strach i przejmuje w ten sposób kontrolę nad wyobraźnią milionów ludzi. Podobnie kryzys demokracji liberalnej dokonuje się nie tylko w parlamentach i lokalach wyborczych» (Harari, 2022, s. 11). Harari odrzuca dobrze znaną wielokrotnie dyskutowaną tezę o wielości cywilizacji. Na podstawie rewolucyjnie pojmowanej filozofii bud-dyjskiej uznał się on za uprawnionego do zanegowania całej kultury chrześcijańskiego Zachodu, a przy okazji też zanegował całą tradycję żydowską.

Uwzględniając zmiany społeczno-kulturowe zachodzące w ponowoczesnym i postindustrialnym świecie Z. Tyszka (Tyszka, 1995, s. 137-154) podaje, że podstawowym zjawiskiem określającym współczesne funkcjonowanie rodzin jest proces indywidualizacji oraz bezpośrednio z nim związany proces autonomizacji jej członków, które stanowią bezpośrednią przyczynę szeregu zjawisk odnoszących się do: – istotnego wzrostu zatrudnienia kobiet zarówno z powodów ekonomicznych jak i chęci samorealizacji; – egalitaryzacji w małżeństwie i rodzinie; – relatywnego zmniejszenia wartości dzieci dla rodziców jako dobra konkurencyjnego w stosunku do np. autonomii; – różnicowania norm i wartości u poszczególnych członków rodziny; – wypierania wartości tradycyjnych, w tym wartości rodzinnych; – mniejszej spójności i dezintegracji znacznej części rodzin; – wzrostu liczby konfliktów małżeńskich i gwałtownego wzrostu liczby rozwodów; – zmniejszającej się liczby osób pozostających w sformalizowanych związkach małżeńskich oraz wzrostu liczby osób pozostających w kohabitacji lub w stanie wolnym (Tyszka, 2001, s. 191-201). Na przestrzeni ostatnich lat te procesy wyraźnie narastają, widoczny jest wzrost osłabienia rodziny jako instytucji i wspólnoty. Rośnie autonomia jednostek wewnątrz rodzin oraz zwiększają się ich możliwości decydowania o własnym losie. Bogata propozycja dóbr i możliwości, które oferuje współczesna zachodnia cywilizacja oraz charakterystyczna dla nich społeczna aprobatą techniki samorealizacji powoduje, że członkowie rodzin mają możliwość realizowania swoich indywidualnych celów, zupełnie niezależnie od interesów własnych rodzin. Ta sama rodzina w dodatku nierzadko próbuje pozarodzinne, indywidualne cele swoich członków.

W. Danilewicz stwierdza, że obserwowane współcześnie przekształcenia modelu rodziny odzwierciedlają zmiany zachodzące w szerszym społeczeństwie postindustrialnym. Dotyczą one coraz silniejszego znaczenia wartości ekonomicznych i użytecznych. w relacjach międzyludzkich, nieodzowności podnoszenia poziomu życia, indywidualizacji i koncentracji na własnym ja, samorealizacji, racjonalności i autonomii podejmowanych wyborów życiowych. Podaje, że «bardzo wyraźnie podkreśla się przemiany zachodzące w związku z wymienionymi wartościami w obrębie małżeństw i rodziny». (Danilewicz, 2006, s. 44-45). Indywidualizm, interpretowany w kategoriach specyficznie ludzkich nastawień, afektu i zachowań interpersonalnych a także intrapersonalnych w literaturze opisuje się charakteryzując indywidualizm poprzez takie wartości jak: autonomia jednostki, osobista inicjatywa, prywatność, niezależność emocjonalna, wyraźna świadomość swojego ja. Uważa się, że indywidualista układa swoje stosunki społeczne na zasadach wymiany uwzględniając kalkulację zysków i kosztów. Jednostka odpowiada sama za siebie określając sama, co jest dla niej dobre albo złe lub sama rozpoznaje dobro i zło. Zgodnie z tymi założeniami głównym motywem działań współczesnych jednostek, ich aspiracji, planów życiowych jest chęć życia własnym życiem według etyki samorealizacji (Bokszański, 2007, s. 71-77; Slany, 2002, s. 47-57).

Uwzględniając zmiany zachodzące wewnątrz małżeństw i rodzin M. Ogryzko-Wiewiórkowska podnosi, że «małżeństwo należy do sfery prywatnej i względy społeczne – w przeciwieństwie do rodziny tradycyjnej – nie odgrywają większej roli. Z tym jednak wiąże się jego nietrwałość». Jeśli partnerzy z jakichś powodów nie spełniają wzajemnych oczekiwań to dopuszcza się lub staje się koniecznością „rozwiązanie, ustanie umowy. To oznacza rozwód, który wprowadzie rozwiązuje spór prawny małżonków, jednak pomnaża traumę u członków rodziny, np. u dzieci nie rozwiązując konfliktu (Ogryzko-Wiewiórkowska, 2001, s. 37-45). Rozwód zazwyczaj nie rozwiązuje konfliktów. Poszczególne jednostki w znacznie większym stopniu niż w poprzednich okresach chcą i mogą kształtować swoje własne życie i swoją tożsamość. Narodziny indywidualizmu są podstawową konsekwencją ponowoczesnego świata, a znaczenie wartości, tradycji, wyuczonych wzorów życia gwałtownie maleje. Najważniejszą, wręcz bezcenną wartością coraz częściej staje się wolność (Slany, 2002, s. 70).

W polskim społeczeństwie nowym zjawiskiem nie jest mobilność, ale fenomen pozostawiania, a niekiedy wręcz porzucania dzieci przez rodziców, skala przemocy i zabójstw. Zmiany kulturowe i świadomościowe pojawiły się w społeczeństwie polskim, a w konsekwencji zmieniły model współczesnej rodziny i preferowane w niej wartości. Zjawisko «eurosieroctwa», nieodpowiedzialności rodzicielskiej, przemocy i zabójstw stały się jednym z ważniejszych problemów wymagających debaty nad kondycją społeczeństwa polskiego w obecnym wieku. Kwestie te należy rozpatrywać z punktu widzenia przekształceń, społeczno- kulturowych, jakie niesie ze sobą ponowoczesność oraz zjawisko globalizacji, które można potraktować jako dominującą właściwość ponowoczesności (Danilewicz, 2008, s. 9-22; Tyszka, 2001, s. 200; 1995, s. 138; Slany, 2002, s. 72; Bauman, 2000, s. 37; 1993, s. 7-31).

Wzmoczona mobilność oraz „oswajanie przestrzeni” możliwe jest m. in. dzięki nowoczesnym technologiom komunikacyjnym oraz telekomunikacyjnym, wśród nich największą popularność zyskał w ciągu ostatnich lat Internet. Technologia telewizyjna i radiowa również umożliwia ludziom rozproszonym po całym świecie jednoczesne uczestnictwo w tych samych globalnych wydarzeniach stając się wartością (Sztompka, 2003, s. 170; Giddens, 2008, s. 92).

Przeobrażenia społeczno-kulturowo-polityczne w naszej epoce znacznie bardziej intensywnie niż kiedykolwiek przedtem oddziałują na sposób życia i jakość więzi międzyludzkich. Te procesy mają również swoje implikacje w życiu rodzinnym, a negatywnym wyrazem tego są liczne rozwody, chaos komunikacyjny, nadmierna aktywność zawodowa a także sieroctwo matrymonialne. Aby przeciwdziałać trendom niszczącym środowisko małżeńsko-rodzinne równolegle do występujących zjawisk Kościół podejmuje różnego rodzaju inicjatywy i przedsięwzięcia pastoralne. Człowiek współczesny w rosgardiaszu kulturowym zagubił się poddany presji ze strony zjawisk i problemów globalnych.

Współczesne czasy a alternatywne modele rodziny. Europa, świat i jego przyszłość to wielka niewiadoma w zakresie faktów, zjawisk, procesów polityczny–społeczno–kulturowo–gospodarczych, naukowych i religijnych. Żyjemy w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, w której występują konflikty i wojny. Postępuje dewaluacja rozumienia osoby ludzkiej i wartości życia, co wiąże się

z ogólnym kryzysem egzystencjalnych wartości ziemskiego bytowania człowieka. Ujawnia się atrofia woli, anomie społeczne a z tym wiąże się odpowiedzialność za siebie, za innych, która może być ujmowana jako pochodna socjalizacji społeczeństwa ponowoczesnego, w którym zagościł m.in. narcyzm, kult młodzieńczej niedojrzałości, hedonizm i pogoń za ciągłą stymulacją, konsumpcją, wydłużającym się okresem zależności dzieci od nad opiekuńczych rodziców, który prowadzi do ukształtowania osobowości niezdolnych do skupienia, wysiłku, wyrzeczeń, trudów, realizacji celu, aktów woli. Analizy prezentowane w literaturze przedmiotu utwierdzają w przekonaniu, że współczesne przemiany cywilizacyjno-kulturowe niosą ze sobą niepokojące destrukcyjne formy rozumienia i wartościowania zarówno rodziny, jak i małżeństwa. To właśnie ten świat pełen postępu i zagrożeń upadku autorytetu przekłada się na życie rodzinne i organizację życia społecznego. Nasze współczesne czasy wymagają nowego sposobu myślenia, zmuszają do odczytywania wyzwań i zagrożeń, przed jakimi stoi człowiek oraz tworzenia nowych regulacji stosunków społecznych osadzając je na osobowym rozumieniu człowieka, nowego odczytywania odpowiedzialności. *Paideia* W. Jaegera (Jaeger, 1962, s. 27) podaje, że «wyraz humanizm pochodzi od humanitas». A. Schopenhauer zauważa, że «jeśli spróbujemy ogarnąć jednym spojrzeniem całość świata ludzkiego, ujrzymy wszędzie nieustanną walkę, przemożne zmaganie się – z wyczerpaniem wszystkich sił cielesnych i duchowych – o życie i istnienie w obliczu zagrażających i wciąż godzących w nas niebezpieczeństw i nieszczęść wszelkiego rodzaju» (Schopenhauer, 1995, s. 50). Walka występuje w różnych postaciach, np. militarna i pozamilitarna. W ramach szerokiego wariantu walki pozamilitarnej występuje szczególnie rodzaj walki tj. walka na słowa, agresja słowna. Inne rodzaje walki np. na przykład walka energetyczna, informacyjna, psychologiczna, cybernetyczna, konkurencja handlowa, gry sportowe, walka o wybór stylu życia godziwego. Współczesna era jest erą ponowoczesną, która wprowadza wzrost niepewności wzorów zachowań znanych poczucie nieumiejętności rozpoznawania między dobrem a złem. Postmodernizm postuluje wyzwolenie życia moralnego od etyki, od autorytetów, pomimo, że do ich fundamentalnych twierdzeń należy możliwość poznania prawdy w ogóle, a więc również na temat człowieka oraz istoty jego życia moralnego (Sareło,

1996, s. 63). Walka toczy się o pewne wartości, a przez wartość rozumiemy «coś, co budzi oceniające uznanie człowieka» (Tatar-kiewicz, 1978, s. 60-73). H. Elzenberg wyróżnia wartości użyteczne i wartości perfekcyjne, przyjmuje, że istnieje dobro i zło wierząc w ich obiektywny charakter: «dobro-jako wartość obiektywna daje nam to, co bezcenne: sens życia, i sprawia, że czujemy się umieszczeni w świecie sensownym. I w tym znaczeniu wartość obiektywna wprost zbawia» (Elzenberg, 2005, s. 13, s. 15-19). W. Stróżewski wskazuje, że «każda wartość, w tym także każda idea kierownicza formacji kulturowych, musi być odniesiona do dobra. Dobro samo w sobie przekracza wszelkie ograniczenia kulturowe, z drugiej jednak strony wkracza w każdą z kulturowych formacji i uzasadnia ją jako dobro dla. Bez odniesienia do dobra, żadna wartość nie znajdowałaby swej dostatecznej racji, a równocześnie żadna nie jest w stanie dobra wyczerpać. Dobro jawi się tedy jako istotnie transcendentne, ale równocześnie i jako transcendentalne – w scholastycznym rozumieniu tego słowa. Jeśli się na to zgodzimy, będziemy mogli określić dobro jako bycie dla [...]. Jeśli szczerze pragniemy wyciągnąć wnioski z naszej bolesnej przeszłości, musimy przede wszystkim oczyścić nasze myślenie. Musimy poddać się władzy rozumu, który sam podporządkuje się tylko i wyłącznie dobru. Musimy nauczyć się odkrywać to, co naprawdę najlepsze i tylko temu dać się powodować» (Stróżewski, 1992, s. 127-151).

W świecie współczesnym obserwujemy pewną dychotomię. Z jednej strony mamy szybki postęp badań naukowych, techniki i cywilizacji przemysłowej, z drugiej zaś stopniowe dążenie w kierunku katastrofy ekologicznej ziemi i regresu człowieczeństwa. Człowiek pogrążony w chaosie moralnym, zdestabilizowany duchowo, tworzący własne systemy wartości często dalekie od zasad określonych przez prawo naturalne. Prawdą jest, że technika i technologia dają ogromne możliwości, których zastosowanie przez osoby czy grupy społeczne odrzucające lub lekceważące prawno-naturalny porządek moralny grozi wyjątkowo negatywnymi konsekwencjami wobec innych osób, społeczeństw, a nawet całej natury. Występuje inicjowanie zła, błędzenie w dziedzinie rozwoju społecznego, niemożność wyeksponowania rzeczywistych korzyści z postępu naukowo-technicznego przy jednoczesnym przekształcaniu osiągnięć ludzkiego rozumu i trudu pracy w zagrożenia cywilizacyjne i środowiska

naturalnego. Nadmierna konsumpcja jest przejawem współczesnej kultury społeczeństw. Osiągnięcie wysokiego poziomu uporządkowania moralnego przy zaawansowanym poziomie tempie rozwoju cywilizacji technicznej pozostaje jednak poważnym wyzwaniem trudnym do realizacji nawet w społecznościach o bogatych tradycjach moralności chrześcijańskiej. Paradoksem jest, że ludzie bezkrytycznie podchodzą do wszelkich zachcianek i pokus konsumpcyjnych podsycanych przez bezwzględną promocję użycia i zużycia, indywidualizm. Nie zdają sobie sprawy, że ukrywa się za tym brutalny interes ekonomiczny naruszający równowagę. Ludzie, są opatowani pragnieniem posiadania i używania, bardziej aniżeli chęcią bycia i wzrastania, narażając przez to nawet własne życie. U korzeni bezmyślnego działania tkwi błąd antropologiczny rozpowszechniony niestety w naszych czasach. Rodzina jest podstawową wspólnotą dla społeczeństwa, tkanką racjonalną, etyczną i kulturową. Jan Paweł II stwierdza, że rodzina oparta na małżeństwie jest pierwszą i podstawową komórką „ekologii ludzkiej”. Jest ona szczególnym i pierwszym środowiskiem rozwoju osobowego i społecznego. Kto wspiera rodzinę promuje człowieka, kto atakuje rodzinę, atakuje człowieka. Rodzina jest atakowana tak, że można wręcz mówić o rewolucji prowadzonej na skalę krajową i międzynarodową skierowaną przeciwko rodzinie. Podczas obradujących konferencji Narodów Zjednoczonych podejmowano próby «demontażu» rodziny, które sprawiły, że kontestuje się dzisiaj sam sens słów «małżeństwo», «rodzina» czy «macierzyństwo». Stworzono fałszywą opozycję między prawami rodziny jako całości a prawami poszczególnych jej członków. Wiele badań pokazuje, że rodzina – mimo braku wsparcia ze strony państwa i oddziaływania wrogich jej ruchów, teorii, ideologii i kultur – nadal istnieje. Nie można, jednakże spodziewać się, że będzie mogła się umacniać i rozwijać bez odpowiedniej pomocy, gdyż utrzymują się silne tendencje do rozbijania rodziny również na arenie międzynarodowej.

Współczesny pluralizm społeczno-kulturowy sprawia, że prawdy dotyczące fundamentów chrześcijańskiej rodziny są banalizowane i relatywizowane. Rodzina ujmowana jako podstawowe środowisko życia i miłości staje się jedną z alternatyw dla człowieka dążącego do szczęścia i rozwoju, pomimo zmieniających się warunków życia i pojawiających się nurtów przeciwnych tradycyjnej rodzinie. Mamy

obecnie do czynienia z narastającą niestałością form rodzinnych, obserwujemy społeczno-kulturowy proces dyferencjacji rodziny. To prowadzi m.in. do zmniejszenia znaczenia pojęcia rodziny, a skutkiem tego jest przekonanie, że współzycie, związki faktyczne, pary gejowskie czy połączenia oportunistyczne są różnorzędnymi formami, co w konsekwencji rodzi twierdzenia, że nie ma już rodziny jako takiej, są tylko «różne» rodziny. Istnieje wypracowane przez wieki uniwersalne pojęcie rodziny, a można dojść do tego postrzegając i analizując rodzinę jako «relację społeczną», która wyraża się poprzez szczególne, zawsze określone sposoby czy formy. Abstrakcja pojęciowa pozwala uchwycić rzeczywistość rodziny w tym, co trwa i w tym, co ją wyróżnia. Socjologia wskazuje na istnienie wielu form rodziny poprzez procesy badania i wyodrębniania uniwersalnego pojęcia rodziny, by mieć punkt odniesienia dla refleksji i planowania społecznego. W celu zdefiniowania odpowiedniego pojęcia rodziny konieczne jest zaangażowanie hermeneutyki nie tylko socjologicznej czy czysto fenomenologicznej, ale hermeneutyki globalnej, która posługuje się rozumem integralnym wychwytyjąc nie tylko wymiary socjologiczne, biologiczne, psychologiczne czy duchowe rodziny, ale też ontologiczne i etyczne. Dzięki globalnej metodzie wiedzy rodzina ukazuje się rozumowi jako zorganizowany spłot połączonych ze sobą czterech elementów czy komponentów: wzajemności, daru, rodzicielskości i seksualności jako miłości małżeńskiej. Chodzi dokładnie o konfigurację relacyjną, która istnieje dzięki osobom w relacji między sobą oraz z innymi grupami osób. Nie wolno zapominać o istnieniu różnorodnych figur rodziny, m. in. młode rodziny wobec narodzin pierwszego dziecka, rodziny z dziećmi w różnym wieku, rodziny z dziećmi, które przeżywają kłopotliwe sytuacje, rodziny w kryzysie, rodziny rozdzielone, rodziny na nowo złożone, rodziny z jednym rodzicem, rodziny z niesamodzielnymi osobami starszymi, rodziny osób starszych, rodziny migrantów, uchodźców itp. (Donati, 2018, s. 57 i n.).

T. Szlendak podaje, że «całkiem niedawno socjologowie rodziny, którzy próbują dostosować do tego modelu życia społecznego definicje „podstawowej komórki społecznej» (Szlendak, 2010). A właściwie ukuć definicje całkiem nowe. Jedną z takich definicji zaproponowała L.J. Waite (2000, s. 463) mówiąc, że rodzina to sieć społeczna, niekoniecznie zlokalizowana na jednym wspólnym terytorium,

która bazuje na kulturowo identyfikowanych więziach biologicznych, małżeńskich, seksualnych i przyjacielskich. «Daleko różni się ta definicja od wcześniejszych, obowiązujących jeszcze w latach 60-ych XX wieku, zgodnie z którymi rodzina to instytucja i organizacja społeczna, ściśle zlokalizowana terytorialnie, odpowiedzialna za zaspokojenie potrzeb i wypełnienie funkcji ekonomicznych, reprodukcyjnych i socjalizacyjnych, mająca za zadanie transmisję wartości, norm i pozycji społecznych jej członków do następnych pokoleń. [...] Zmienia się, owszem charakter więzi społecznej, ale nie oznacza to wcale, że ta więź słabnie. Pojawiają się dziś zatem liczne formy alternatywne wobec klasycznej rodziny nuklearnej» (Szlendak, 2010, s. 457 i n.). Alternatywne modele rodziny są rodzinami tworzonymi na miarę czasów indywidualizacji. Kohabitacja przedślubna to obecnie społeczna norma przynajmniej w Europie, tak jak rodziny wizytowe i rodzicielstwo na odległość. Zagadnienia te znalazły odzwierciedlenie w opracowanym w 2018 r. projekcie Kodeksu rodzinnego wprowadzając do niego określone pojęcia: relacje, dialog, odpowiedzialność rodzicielska, podmiotowość dziecka, mediacje, komunikacja interpersonalna, sytuacja wychowawcza, adwokat dziecka. Przyjęcie w projekcie Kodeksu szeregu definicji to wynik próbujących ustalić rolę, znaczenie i zdania rodziny oraz praw rodziny i praw dziecka, a także obowiązki władz publicznych. Z uwagi na coraz częstsze pojmowanie prawa jako zjawiska komunikacyjnego, które w złożonej rzeczywistości społecznej zapewnia wymianę informacji na temat informacji na temat norm i wartości między podmiotami o różnym charakterze, wprowadzono do tego projektu definicje legalne, które mają być pomocne w prawidłowym rozumieniu poszczególnych pojęć, zapobiec ich błędnemu pojmowaniu interpretacji, tym bardziej, że nie ulega wątpliwości, że język jest istotnym narzędziem pracy prawnika. W tej refleksji odnosimy się do pojęcia rodziny bardzo bliskiemu temu, jakie zostało skodyfikowane w Konstytucji to znaczy „naturalnej społeczności opartej na małżeństwie”, instytucji społecznej, podmiotowi wspólnotowemu prywatnemu i publicznemu. Taką figurę napotykaną w rzeczywistości z analogicznymi cechami można znaleźć również w nauce społecznej Kościoła. Zakotwiczenie filozofii antropologicznej, filozofii personalistycznej, filozofii dialogu, filozofii praw człowieka, filozofii odpowiedzialności i osadzenie w realiach dnia codziennego pomogło

odczytać cele rodziny w projektowanym kodeksie. Rodzina oczekuje od państwa przede wszystkim uznania swej tożsamości, która wyznacza jej społeczną podmiotowość. Projekt Kodeksu rodzinnego uświadamia, jak uzasadnione jest mówienie o potrzebie pogodzenia wymienionych filozofii ze społeczną i prawną interpretacją zjawisk.

Występujące zmiany, zagrożenia zmuszają do podejmowania skutecznych działań dla dobra rodziny w ujęciu społeczno-prawnym. Proces budowania odniesień międzyludzkich jest wyzwaniem wciąż aktualnym, a jego owocność warunkowana jest poszanowaniem praw każdego człowieka, w tym również fundamentalnego prawa do życia. Gotowość do podjęcia odpowiedzialności za budowany związek małżeński stanowi wyzwanie dla tworzących go osób. Niestety wielu z nich nie stać na podjęcie takiego trudu, bowiem realizacja tego postulatu wymaga nieustannej formacji zmierzającej do tego, aby kształtując własne pragnienia, uczucia, potrzeby ukierunkować je na dobro kochanej osoby.

Globalizacja i jej konsekwencje na życie społeczne. Europa z fundamentalnym aktem prawnym dotyczącym praw człowieka znalazła się w zgiełku zawirowań teoretycznych, filozoficznych i posthumanistycznych tendencji kulturowych. Paradygmat postmodernizmu, jak podaje N. Abbagnano (Abbagnano, 1998, s. 7-8) jest delegitymizacją wiedzy oraz zanegowaniem obiektywizmu, wiedzy i prawdy w imię prawa do egoistycznej woli. Postmodernizm jest rezultatem podziału rozlicznych dyscyplin, w tym: ewolucjonizmu, nihilizmu, antropologii kulturowej, panseksualizmu, raportów Kinseya, marksizmu, psychologii Freuda, ideologii humanistyczno-religijnej Comte'a, refleksji Lyotarda, słabej myśli Vattima, konstrukcjonizmu, francuskiego poststrukturalizmu, dekonstrukcjonizmu Derridy i Deleuz'a, panseksualizmu Foucaulta, feminizmu o orientacji marksistowskiej od równościowego pani Beauvoire po radykalny angloamerykański. Postmodernizm jest konstelacją postaw kulturowych, które cechuje określenie *post* dotyczące różnych dyscyplin. Z refleksji I. Hassana (Hassan, 1982, s. 17-20) i kategorii za pomocą których uporządkował postmodernizm wynika, że pochodzą od nich pojęcia techniczne znajdujące się w nowym języku zainaugurowanym przez postmodernizm w literaturze, kinematografii, sztuce i massmediach. Te pojęcia znalazły się w języku potocznym wprowadzając wszędzie prawdziwy mainstreaming tj. nieokreśloność,

fragmentaryczność, odejście od kanonów, wakacje Ja, nieprzedstawialność, ironię, hybrydyzację, karnawalizację, performance, akonstrukcjonizm, immanencję. Hassan wyraźnie odróżnia pojęcie postmodernizmu odnoszącego się do zjawisk artystyczno-literackich od pojęcia ponowoczesności dotyczącej zjawisk politycznych i społecznych.

Z analizy literatury wynika, że wiedza przestaje być celem sama w sobie, jest produkowana w celu sprzedaży, konsumpcji, a jednocześnie wymiany jako środek władzy dla opanowania informacji, jest informatyzacją społeczeństwa. Hassan w swej metodologii stwierdza, że postmodernizm zależy głównie od gwałtownej transhumanizacji ziemi, od możliwości nowej planetaryzacji, a nadto od technologicznej rozciągłości świadomości, gdzie wiedza byłaby sprowadzona do informacji, a historia do happeningu. Postmodernizm okazałby się ponownie w rozproszeniu człowieczeństwa, a więc języka, immanencji mowy i umysłu. Odnalazłby oddźwięk w sztuce, która burzy i dzieli, w końcu jako zjawisko artystyczne, filozoficzne, erotyczne i społeczne.

Postnowoczesność, poststrukturalność, postmodernizm implikują występowanie specyficznych zjawisk i procesów, które wyznaczają moment przejścia od nowoczesności, strukturalizmu, modernizmu i tradycji w stronę całkowicie nowych jakości (Habermas, 1996, s. 47; Miczka, 2002, s. 70; Bukke, 2010, s. 47; Frankfurt, 2008, s. 67 i n.). Obejmują one sferę komunikacji analizowaną zarówno w płaszczyźnie rozwoju nowych technologii tj. wszystkich multimediiów, neotelewizji, usług informatycznych, Internetu, telefonii komórkowej oraz języka i zachowań komunikacyjnych. Charakter współczesnej kultury policentryczny i pluralistyczny tworzy postawy dla różnorodnych ideologii. Świat stał się sfragmentaryzowany, wieloznaczny, otwarty a stabilną tożsamość zastąpiono przez różnice i transgresję, zaś linearność, porządek i ciągłość zostały wyparte przez symultaniczność, rozproszenie. Wpływa to na powstanie społeczeństwa zmediatyzowanego, relatywizację podstawowych kategorii aksjologicznych i estetycznych, wielości informacji, ale i dezinformacji oraz podkreślenia kategorii i użyteczności – efektywności informacji, merkantylizację wiedzy. Utraciły znaczenie dotychczasowe tradycyjne wyznaczniki tekstowości: utrwalenie, delimitacja i kompleksowość (Wilk 2000, 66). W istniejących układach komunikacyjnych,

jak podaje R.W. Kluszczyński występuje diachroniczny model przekazu znaczeń, tj. jednokierunkowa transmisja danych, z drugiej zaś interakcyjne, dialogiczne formy oparte na procesie nieustannego negocjowania znaczeń, wymianie i konfrontacji różnych poglądów, budowania alternatywnych interpretacji. To dekonstrukcjonizm staje się zasadą definiującą wszelkie kryteria aksjologiczne, epistemologiczne ukazując, że wszystko może być społecznym konstruktem, formą gry językowej, strategią tekstualną, która poważa próby ustanowienia nowych kulturowych pewników. Jak zauważa Kluszczyński nomadyzm kulturowy prowadzi do nieustannego przemieszczania się w obrębie różnych rzeczywistości, także językowych i tekstualnych, a jego formuła przypomina swoisty *bricolage* złożony z fragmentów różnorodnych doznań, odmiennych wrażeń, urwanych czy niedokończonych komunikatów (Kluszczyński, 2001, s. 7-10). Ujawnił się regres człowieczeństwa poprzez wzrost przemocy, gwałtów, zabijania, agresji zarówno werbalnej jak i niewerbalnej, radykalna dewaluacja wartości życia ludzkiego, zanik celu i sensu życia, zagubienie, chaos. Wszystkie te zjawiska niestety występują również w polskiej rzeczywistości. Przeraża fakt, że postępuje zapaść cywilizacyjna i załamanie kultury, które objawiają się w krajach cywilizowanych o wielkiej prosperocie, uznających się za liderów ludzkości. To ludzie stoją za wszystkimi procesami, procedurami i decyzjami. Współczesne badania interdyscyplinarne akcentują rolę czynnika ludzkiego jako siły sprawczej wyznaczającej określone decyzje i ich konsekwencje. Fakt, iż nie ma podmiotowości człowieka bez wspólnoty stosunków międzyludzkich, w tym międzynarodowych, a także nie ma prawdziwych i autentycznych stosunków międzyludzkich bez troski o podmiotowość człowieka. Stosunek człowiek – świat jest niezwykle istotny w interpretacji człowieczeństwa, które jest niesłychanie skomplikowane. Pluralizm wartości prowadzi do pluralizmu normatywnego, asystemowego i ahierarchicznego. Ten problem dostrzega literatura i jak podaje A. Kozak «w czasach nowoczesnych prawnik, który utracił kontakt z systemem norm prawnych, stanowionych przez zewnętrzne wobec niego autorytety, mógł jednak liczyć na odnalezienie swego >>archimedejskiego punktu podparcia<< w świecie >>obiektywnych<<, czyli powszechnie podzielanych wartości. Ale tamte czasy bezpowrotnie się skończyły. W społeczeństwie postindustrialnym wypączkowało mnóstwo konkurencyjnych

wobec siebie centrów aksjologicznych. Postmodernizm przekonująco odebrał im wszystkim prawo do roszczenia o uniwersalność. To sprawia, że działamy w sytuacji nieznane klasykom juryspruden-cji» (Kozak, 2007, s. 77).

Ideolog globalizmu J.N. Harari wydaje się nie dostrzegać całkowitego odczłowieczenia – dehumanizacji ludzi, którzy w tej wizji staliby się marionetkami sztucznej inteligencji, a przede wszystkim programistów, którzy te algorytmy tworzą. W wymarzonej z niego sytuacji cała władza polityczna skupiała by się w rękach wielkich korporacji budujących i programujących komputery wyposażone w sztuczną inteligencję i uzbrojonych w logarytmy. «Gdy rządowi i korporacjom uda się zhakować ludzki system operacyjny, zostaniemy wystawieni na potok precyzyjnie kierowanej manipulacji, reklamy i propagandy. Wpływanie na nasze opinie i emocje może stać się tak proste, że będziemy zmuszeni zdać się na algorytmy [...]. Już dzisiaj „prawdę” definiują najwyższe plasujące się wyniki wyszukiwania Google» (Harari, 2022, s. 82).

W świecie występują różne kultury pochodzące od różnych cywilizacji. Terror, wojny, w tym na Ukrainie, w Palestynie, Izraelu, Libanie i innych częściach świata obala mit o pokojowym współistnieniu różnych kultur i cywilizacji na jednym terytorium. Od pewnego czasu doświadczamy wojny hybrydowej czego wyrazem jest napór migrantów z Białorusi. We francuskich, szwedzkich czy niemieckich miastach widzimy tragiczne skutki mieszania obcych cywilizacji. Zachodnia Europa ukazuje, że problem wojny cywilizacyjnej na styku świata Zachodu i islamu jest realny. Żyjemy w społeczeństwie ryzyka, społeczeństwie sieciowego, nowoczesnego i kryzysów wiary żywej, wartości, humanitarnych, demograficznych, rodziny, małżeństwa, regresu człowieczeństwa, geopolitycznych przetasowań, w świecie dyktalnych zmian, gdzie globalizacja sfery społecznej łączy zdarzenia lokalne i globalne. Europę trawi ponadto potężny kryzys gospodarczy i demokracji liberalnej. Mamy wszelkie powody, by sądzić, iż świat naprawdę się zmienił i to głęboko, że występują w nim bezprecedensowe zagrożenia dla wolności i praw człowieka. Kto chce zrozumieć te zmiany powinien zrozumieć, czym jest globalizacja pisze A. Elliott (2011), jaki wpływ wywiera na nasze społeczeństwa i jakie są jej głębokie konsekwencje dla naszego życia osobowego, duchowego, uczuciowego, społecznego. D. Held

wskazuje, że «nową cechą współczesnego systemu globalnego jest nieustanna intensyfikacja sieci wzajemnych zależności, zapośredniczonych przez takie zjawiska, jak przemysł komunikacyjny i nowe technologie informacyjne oraz rozprzestrzenianie się globalizacji w nowych wymiarach (i za sprawą) tych zależności – między innymi technicznych, organizacyjnych, administracyjnych i prawnych, przy czym każdy z nich rządzi się własną logiką i ma własną dynamikę zmiany» (Held, 1991, s. 197-235; 1999, s. 78; 2002, s. 57; 2004, s. 101). Przyszłość polityki, jak podaje S. Huntington to najprawdopodobniej nieustanne zderzenie między Zachodem a resztą. «W świecie, który tworzy się na naszych oczach, stosunki między państwami i grupami państw należącymi do różnych cywilizacji nie będą zażyłe, a często przybiorą charakter antagonistyczny. Jednakże na styku niektórych cywilizacji konfliktów tych może być więcej. W skali mikro konfliktogenne linie graniczne między cywilizacjami to te, które oddzielają świat islamu od prawosławnych, hinduskich, afrykańskich i chrześcijańskich (zachodnich) sąsiadów. W skali makro główny podział przebiega między Zachodem i całą resztą, przy czym najgwałtowniejsze konflikty wybuchają między krajami muzułmańskimi i azjatyckimi z jednej a Zachodem z drugiej strony. Niebezpieczne starcia, do jakich dojdzie w przyszłości, wynikną najprawdopodobniej z wzajemnego oddziaływania arogancji Zachodu, nietolerancji islamu i chińskiej pewności siebie. Zachód jako jedyna z cywilizacji miał przemożny, a niekiedy niszczyielski wpływ na wszystkie inne. Relacja między siłą i kulturą Zachodu a siłą i kulturą innych cywilizacji to najbardziej znamienna cecha współczesnego świata. W miarę jak inne cywilizacje rosną siłę, zachodnia kultura traci na atrakcyjności. Narody z innych kręgów kulturowych mają coraz głębsze poczucie związku ze swymi rodzimymi kulturami i pokładają w nich zaufanie. Centralnym problemem w stosunkach między Zachodem a resztą jest niewspółmierność między zamiarami Zachodu (a zwłaszcza Ameryki), który stara się propagować swoją uniwersalną kulturę, a jego coraz słabszymi możliwościami w tym względzie» (Huntington, 2000, s. 268-269).

A. Elliot (2011) wskazuje, że współczesny świat globalnych powiązań będący polem sił ponadnarodowych, międzyrządowych i transnarodowych, tworzy nowe możliwości rozprzestrzeniania kosmopolityzmu i rządów światowych. Globalizacja ma wpływ

na wszystkie aspekty współczesnego życia społecznego, od rozwoju wielonarodowej korporacji po globalne ocieplenie. Uważa się, iż globalizacja jest związana z powstaniem nowych form indywidualizmu. Nowy indywidualizm jest zafiksowany na nieustannych zmianach i krótkoterminowym życiu. Konsekwencje globalizacji dla kultury i życia codziennego są przedmiotem intensywnej debaty socjologicznej. Część krytyków utożsamia globalizację z osłabieniem kultury narodowej. Te nowe wzorce uniformizmu społecznego są wynikiem globalnego imperializmu kulturowego. Wypada zauważyć, że skutkiem rewolucji kulturowej była rewolucja społeczno-polityczna wprowadzając nowy język, pojęcia, będąc cechą charakterystyczną przejścia m. in. krajów zachodnich od nowoczesności do ponowoczesności. Powstały alternatywne modele rodziny na miarę czasów indywidualizacji – alternatywa względem nuklearnej nuklearnej struktury: dwoje rodziców plus dzieci.

Nowy globalny język odzwierciedla przesunięcia paradygmatu będące cechą charakterystyczną przejścia Zachodu od nowoczesności do ponowoczesności. Zarówno zakres jak i głębia zmian uzasadniają określenie ich mianem globalnej rewolucji kulturowej, która przekracza granice rewolucji seksualnej, kultury, dialogu międzyreligijnego, polityki narodowej i wielostronnej, zdrowia, edukacji, sfery polityki, rozwoju, praw człowieka. Żadna z instytucji nie oparła się wpływom nowych paradygmatów. Kulturowe tsunami we wszystkich częściach świata wstrząsnęło ludzką mentalnością, stylem życia, zachowaniami.

Krytycy wątpią, czy globalizacja ma jednolite konwencje, gdyż istnieją liczne dane socjologiczne świadczące o czymś przeciwnym. Globalne media tworzą „kultury hybrydowe” i pluralizują tożsamości społeczne. Część krytyków utożsamia globalizację z amerykańizacją lub westernizacją, a inni skupiają się na historycznych wymiarach globalizacji upatrując jej źródeł w epoce wielkich odkryć geograficznych.

Wraz z rozwojem technologicznym oraz związanymi z postępowaniem globalizacji uproszczonymi procesami międzyludzkiej i międzyinstytucjonalnej komunikacji wzrasta poczucie wzajemnej nieufności i rywalizacji. Koncentrowanie się na realizacji jedynie czysto partykularnych interesów, nie tylko na płaszczyźnie ekonomicznej, ale także *stricte* ideologicznej, prowadzi współczesnego człowieka

do izolacji, dążenia do złudnej samowystarczalności, braku dialogu z innymi, a zwłaszcza z przedstawicielami odmiennych światopoglądów. W efekcie postępu takiej filozofii życia oraz rozwoju pogłębia się polaryzacja społeczeństw, zanika zakotwiczona w katolickiej nauce społecznej Kościoła zasada solidarności a dobro wspólne staje się synonimem reliktu przeszłości. Pogłębiają się społeczno-ekonomiczne nierówności, mentalnościowe rozbieżności. Wymienione powyżej tendencje skutkują ponadto «ogólnym poczuciem frustracji, izolacji i rozpacz», a w dalszej perspektywie sprawiają, iż «rodzą się ogniska napięć», a wszystko to w sytuacji światowej, zdominowanej niepewnością, rozczarowaniem, obawami o przyszłość oraz i kontrolowanej przez krótkowzroczne interesy gospodarcze, której towarzyszą coraz częstsze «poważne kryzysy polityczne, niesprawiedliwość i brak uczciwego podziału zasobów naturalnych» (Document on Human Fraternity for World Peace and Living Together, 2019).

Na wszystkich poziomach życia ludzkiego zmiany następują w tak nagłym tempie, że nie jesteśmy zdolni na nie reagować, zarówno jako jednostki jak i jako społeczności. Żyjemy w epoce wiedzy i informacji, które stanowią źródło nowych form władzy bardzo często anonimowej. Większość zmian ma charakter ambiwalentny, ponieważ może zawierać elementy zarówno pozytywne jak i negatywne: wzrost dobrobytu i produktywności, ale równocześnie narastające nierówności, wykluczenie i korupcja; ciągłe apele o pracę na rzecz dobra wspólnego, równoczesne odwracanie się od etyki; zachęty do globalnego bezpieczeństwa, zaostrzająca się agresja i przemoc. Następują zmiany o charakterze kulturowym, społecznym, politycznym oraz religijnym przejawiające się atakami na wolność religijną, fundamentalizm, indywidualizm sekularyzacja, zubożnienie, relatywizm, rozczarowanie nawrotem do totalitaryzmu, imperializm kulturowy. Dodajmy jeszcze inne kolejne zjawisko, którym jest neutralizowanie, a nawet wykluczenie z języka takich pojęć, jak sumienie, wstyd, wrażliwość, mądrość, rozum, przyzwoitość, nadzieja, wiara, grzech, cierpienie, dar, służba, dobro wspólne, moralność, tajemnica, czystość, dziewictwo, skromność, miłość, prawda, miłosierdzie, rodzina, wspólnota, mąż, żona, ojciec, matka.

Kultura to zdolność podejmowania wysiłku dla tworzenia „*communio universelle*” czyli społeczności wspólnotowej. Przemiana ludzkich serc, postaw, sposobu myślenia i działania

odpowiedzialnego jest źródłem i początkiem społecznych przemian. Jeżeli wszystko zaczyna się od człowieka to pojawia się pytanie, jak dotrzeć do niego, za pomocą jakich narzędzi można go zmienić, uczynić zdolnym do tworzenia cywilizacji personalistycznej, wspólnotowej. Obecnie można mówić o współczesnym człowieku w rozbiciu na kulturowym.

Uzasadnienie uzyskanych wyników naukowych. Prezentowane w artykule analizy i wnioski stanowią próbę zintegrowania rozproszonych dotąd w literaturze przedmiotu ujęć dotyczących skutków przemian cywilizacyjno-kulturowych, zachodzących w epoce globalizacji i ponowoczesności, dla kondycji współczesnego człowieka i struktury życia społecznego. W toku badań, opartych na analizie interdyscyplinarnej literatury naukowej, dokonano kilku istotnych ustaleń o charakterze poznawczym i praktycznym.

Przede wszystkim ukazano, że globalizacja – postrzegana nie tylko jako proces ekonomiczny, ale przede wszystkim aksjologiczny i kulturowy – wywiera bezprecedensowy wpływ na sposób myślenia jednostek, język debaty publicznej oraz formy organizacji życia wspólnotowego. Zidentyfikowano mechanizmy językowej dekonstrukcji tradycyjnych kategorii, takich jak: prawda, wolność, małżeństwo, rodzina, człowieczeństwo – co prowadzi do zaniku ich jednoznacznych znaczeń i otwiera pole do manipulacji ideologicznej.

Wyniki analizy wskazują również, że postmodernistyczne i transhumanistyczne koncepcje człowieka, które zyskują coraz większą popularność w przestrzeni akademickiej i medialnej, redefiniują antropologię człowieka w duchu konstrukcjonizmu, relatywizmu oraz technologicznego optymizmu. Proponowane alternatywne modele życia społecznego i rodzinnego – choć osadzone w retoryce wolności i emancypacji – w istocie prowadzą do dezintegracji więzi społecznych oraz kryzysu tożsamości jednostki. Podkreślono również, że zachodzące zmiany nie są jedynie przedmiotem biernego opisu, ale wymagają normatywnej odpowiedzi. Autorzy zwracają uwagę na konieczność odbudowy personalistycznego rozumienia osoby ludzkiej oraz obiektywnego porządku wartości, jako podstawy do przeciwdziałania procesom dehumanizacji, fragmentaryzacji tożsamości i kulturowej dezorientacji.

Nowatorstwo podejścia polega przede wszystkim na: połączeniu analiz z zakresu filozofii, socjologii, prawa, kulturoznawstwa,

antropologii oraz kognitywistyki; rekonstrukcji zjawisk językowych i aksjologicznych w kontekście nowomowy i inżynierii społecznej; aktualizacji dyskusji nad transhumanizmem w perspektywie personalistycznej oraz krytyce jego wpływu na prawo i etykę; wprowadzeniu kategorii „aksjologicznego rozbrojenia społeczeństwa” jako heurystycznego klucza do zrozumienia współczesnych procesów destrukcji pojęciowej i moralnej.

Wyniki uzyskane w toku przeprowadzonych analiz wpisują się w potrzebę refleksji humanistycznej nad współczesnym światem, a zarazem stanowią próbę rekonstrukcji ram antropologicznych, koniecznych do odbudowy ładu kulturowego i społecznego w warunkach ponowoczesności.

Podsumowanie. Światowe przemiany analizowano najczęściej za pomocą pojęć «internacjonalizmu» lub «internacjonalizacji», a pojęcie globalizacji nie miało większego znaczenia, gdy tymczasem pojęcie globalizacji stało się zagadnieniem ogólnoświatowym. Napotykamy je wszędzie, w gazetach, czasopismach finansowych, w radiu, w telewizji, Internecie, na uniwersytetach. Globalizacja jest megaprocesem o aspektach ekonomicznych, kulturowych, politycznych, społecznych, ekologicznych, technologicznych i prawnych mającym swoje jasne i ciemne strony. Istnieją trzy główne teorie globalizacji: globalni sceptycy kwestionują istnienie całościowej tendencji liberalnej w kierunku większej integracji świata; radykalni globaliści uważają globalizację za zwiastun nowych form życia społecznego opartych na wolnym handlu i otwartych rynkach; globalni transformacjoniści twierdzą, że mamy do czynienia nie tyle z początkiem zupełnie nowej epoki, ile z przekształceniem wcześniejszych struktur. Znaczący problem twierdzą, że nietrudno wskazać ekonomiczne czynniki globalizacji, lecz trudniej wyjaśnić globalizację kultury i życia osobistego. Najnowsze teorie społeczne starają się opisywać konsekwencje globalizacji w sposób bardziej krytyczny odnosząc je do takich pojęć, jak demokracja, kosmopolityzm, sprawiedliwość społeczna, militarizm, terroryzm, migracja, uchodźstwo. W debacie na temat globalizacji ścierają się stanowiska globalnych sceptyków i radykalnych globalistów oraz stanowiska globalnych transformacjonistów. Twierdzą oni, że globalizacja jest początkiem restrukturyzacji w gospodarce, polityce, kulturze oraz życiu osobistym. Znaczy to nie tyle nadejście całkowicie nowej epoki – jak

sądzą radykalni globaliści- lecz dostosowanie się do świata, który przekształca wcześniejsze struktury i rekonstruuje różnice między sprawami krajowymi i międzynarodowymi, wewnętrznymi i zagranicznymi. Globalizacja nie tylko zmienia strukturę społeczną, ale także umożliwia wytworzenie się międzynarodowych firm wymykających się spod kontroli nawet takich państw jak Stany Zjednoczone. W czasach niepewności ludzie przejawiają tendencję do szukania zakotwiczenia w stabilnych trwałych wartościach oraz szukania prostych odpowiedzi na skomplikowane pytania. Mamy więc do czynienia, jak to miało miejsce w dziewiętnastym wieku ze wzrostem znaczenia tożsamości narodowej i tym razem jest to reakcja na globalizację, której społeczeństwa po prostu nie rozumieją.

Globalizacja doprowadziła do zwiększenia się różnic społecznych w dojrzałych demokracjach i skurczenia się klasy średniej, ponadto do wyłonienia się transnarodowych korporacji wywierających coraz większy wpływ na politykę światową oraz pojawienia się wyzwań globalnych odbierających część suwerenności państwom, a tym samym skuteczność oraz legitymizację ich instytucji. Globalizacja doprowadziła do utraty przez państwo wyłącznej kontroli nad swoimi, zdawałoby się niezbywalnymi atrybutami tj. terytorium i suwerennością, które zostały częściowo scedowane na aktorów ponadnarodowych takich jak transnarodowe korporacje oraz organizacje międzynarodowe np. ONZ, Unia Europejska.

Globalizacja wpływa na wszystkie aspekty współczesnego życia społecznego i stanowi przedmiot intensywnej debaty socjologicznej. Często łączy się ją z osłabieniem kultury narodowej i rozwojem globalnego uniformizmu wynikającego z imperializmu kulturowego. Z tego względu, współczesny człowiek często czuje się zagubiony i słaby, a jego życie stoi pod znakiem braku etycznej dyscypliny, norm i powierzchownej moralności. Dopasowując się do dynamicznych nacisków globalnych rynków, kultury, tym bardziej czuje, że traci kontrolę nad sensem i celem własnego życia i nad poczuciem własnej tożsamości. Niepokojącą konsekwencją globalizacji jest jej wymiar społeczny, który znajduje odzwierciedlenie w różnych dziedzinach kultury. Globalizacja spowodowała, że czas i przestrzeń stały się mniej ważne. Kultury i cywilizacje, które przez tysiąclecia nie utrzymywały ze sobą bliższych kontaktów zaczęły obcować ze sobą przez internetową miedzę. Ludzie kształtują przekształcają

swoją tożsamość w odniesieniu do nasilonej kultury konsumpcyjnej, indywidualizmu, anomii społecznej, pieniądza, konsumpcji, co niweczy systematycznie odwieczne ideały ludzkości.

W badaniach socjologów i psychologów tożsamość jednostek i ich sposobu przeżywania codzienności ujmuje się jako bezpowrotnie zmienione przez powstanie globalnych sieci komunikacyjnych oraz nowych technologii informacyjnych. Skala, intensywność masowej komunikacji i technologii medialnej stanowi bezprecedensową charakterystykę społeczeństwa globalnego. Niedługo ludzie prowadzili życie codzienne przede wszystkim w sieci kultur lokalnych opartych o miejscowe interakcje ustrukturyzowane przez czynniki o charakterze narodowym i terytorialnym. Rozprzestrzenianie się infrastruktury (radio, telewizji, Internetu, technologii satelitarnych i cyfrowych sprawiło, że globalna komunikacja dla wielu stała się chlebem powszednim. Powstał zbiór nowych paradygmatów wyrażonych za pomocą nowego języka, zasad unikania definicji. Niektórzy socjologowie podają, iż w epoce tak zwanej globalnej kultury masowej kulturowa stałość w dużej mierze zanika, twierdzą, że im bardziej globalny jest zasięg systemów sieci komunikacyjnych i systemów telekomunikacji, tym gęstsze i bardziej skomplikowane stają się wzory życia kulturowego i warstwy tożsamości. Wielkie przepływy kulturowe związane z globalizacją mediów elektronicznych osłabiają władzę tożsamości narodowej i terytorialne wyznaczniki tożsamości. Wiążą się z tym rozmaite polityczne obawy o zagrożenia, jakie niekontrolowane globalne media stwarzają dla funkcjonowania demokracji. Pojawienie się wszechogarniającego lęku przed własną zbędnością, przed nienadążaniem za pędem do ulepszania własnego życia osobistego i intymnego, rodziny, pracy jest motorem nowego indywidualizmu opartego na nowym kulturowym imperatywie bycia szybszym, bardziej wydajnym, plastycznym, pomysłowym i lepszym wzorem w samorealizacji niż wcześniej, nie sporadycznie, lecz codziennie.

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Analiza przemian cywilizacyjno-kulturowych zachodzących w warunkach globalizacji i ponowoczesności prowadzi do zasadniczych wniosków o kondycji współczesnego człowieka oraz o przemianach podstawowych struktur życia społecznego – w szczególności rodziny, wspólnoty i aksjologii. W pierwszym rzędzie należy podkreślić, że globalizacja

nie jest procesem neutralnym – niesie ze sobą głębokie zmiany w sposobie rozumienia człowieka, jego tożsamości i relacji społecznych. Ma ona charakter systemowy i obejmuje jednocześnie sferę kulturową, aksjologiczną, technologiczną oraz prawną. Prowadzi to do redefinicji fundamentalnych kategorii, takich jak: osoba, godność, rodzina, małżeństwo, wolność, odpowiedzialność. Obserwowany kryzys tożsamości kulturowej i aksjologicznej ma ścisły związek z przemianami języka i sposobów komunikacji. Nowomowa – jako narzędzie dekonstrukcji znaczeń – przekształca sens pojęć, które dotąd budowały fundamenty ładu społecznego. Z kolei transhumanizm i ponowoczesna filozofia antropologiczna kwestionują nie tylko dotychczasowy obraz człowieka, ale również jego zakorzenienie w etyce, duchowości i transcendencji. Wskazane w artykule zjawiska i procesy prowadzą do głębokiego rozchwiania normatywnego, które utrudnia budowanie wspólnoty, osłabia relacje społeczne i prowadzi do atomizacji jednostki. Zmiany te stwarzają realne wyzwania dla prawa, polityki społecznej, edukacji oraz działań instytucji kulturotwórczych.

Rekomendacje i dalsze kierunki badań: 1) Interdyscyplinarna analiza języka nowomowy jako narzędzia transformacji kulturowej i ideologicznej; 2) Badania nad wpływem transhumanizmu na prawo człowieka – zwłaszcza w kontekście bioetyki, technologii i granic autonomii jednostki; 3) Diagnoza kulturowa młodego pokolenia – z uwzględnieniem przemian tożsamości, stylów życia i relacyjności; 4) Analiza skutków kryzysu rodziny dla porządku społecznego i prawnego, w tym możliwości ochrony i odbudowy jej wspólnotowego charakteru; 5) Wzmocnienie badań nad aksjologicznymi podstawami prawa i polityki publicznej – w duchu personalizmu i etyki integralnej.

Podsumowując, przedstawiona analiza pokazuje, że przyszłość społeczeństw zależy od zdolności do refleksji nad człowiekiem – jego naturą, miejscem w świecie i relacjach ze wspólnotą. Niezbędne jest ponowne odkrycie znaczenia osoby ludzkiej jako podmiotu obdarzonego godnością i zdolnością do realizacji dobra wspólnego. Tylko w oparciu o takie fundamenty możliwa będzie odbudowa ładu społecznego i kulturowego w świecie zdominowanym przez niepewność, fragmentaryzację i relatywizm.

LITERATURA

1. Abbagnano N. Storia della filosofia. Torino: UTET, G.E. L'Espresso. 1998.
2. Bakke M. Biotransfiguracje. Sztuka i estetyka posthumanizmu. Warszawa: Uniwersytet Adama Mickiewicza. 2010. 272 s.
3. Bauman Z. Ponowoczesne wzory osobowe. *Studia socjologiczne*. 1993. 2(119). S. 7–31.
4. Bauman Z. Globalizacja. Warszawa : Państw. Instytut Wydawniczy. 2000. 157 s.
5. Berlin I. Pokrzywione drzewo człowieczeństwa. / Red. H. Hardy. Warszawa: Prószyński i S-ka. 2004. 236 s.
6. Bokszański Z. Indywidualizm a zmiana społeczna Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2007. 158 s.
7. Clifford J. The Predicament of Culture. Cambridge, Mass: Harvard University Press. 1988. 398 p.
8. Damour F., Doat D. Transhumanisme. Quel avenir pour l'humanité. Paris: Éditions de l'Emmanuel. 2018. 210 p.
9. Danilewicz W. Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych. Białystok: Trans Humana. 2006. 192 s.
10. Document on Human Fraternity for World Peace and Living Together. "L'Osservatore Romano", 2019.
11. Domenach J.-M. L'ancien et le nouveau. *Esprit*, 1968. № 6–7. P. 961–1151.
12. Domenach J.-M. L'idéologie du Mouvement. *Esprit*, 1968. № 8–9.
13. Domenach J.-M. Reflets de Mai. *Esprit*, 1968. № 12.
14. Donati P. Manuale di sociologia della famiglia. Laterza. 2018. 310 p.
15. Elliott A. Współczesna teoria społeczna. Warszawa: PWN. 2011. 416 s.
16. Elzenberg, H. Pojęcie wartości perfekcyjnej. *Wartość i człowiek*. Toruń: UMK. 2005.
17. Ferrari A. Transhumanismus. *Lexikon der Mensch-Tier-Beziehungen*. 2015. P. 390–393.
18. Frankfurt H. O weiskaniu kitu. /Przeł. H. Pustuła. Warszawa: Czuły Barbarzyńca Press. 2008. 77 s.
19. Giddens A. Socjologia. /Przeł. A. Szulżycka. Warszawa: PWN. 2008. 765 s.
20. Głowiński M. Nowomowa i ciągi dalsze. Kraków: Universitas. 2009. 268 s.
21. Habermas J. Modernizm – niedokończony projekt. /R. Nycz (Ed.), Postmodernizm. Antologia przekładów. Kraków: Baran i Suszczyński. 1996.
22. Hannerz U. Beyond Boundaries. Oxford: Oxford University Press. 1993. 274 p.
23. Harari Y. N. 21 lekcji na XXI wiek [21 Lessons for the 21st Century]. Przeł. M. Romanek. Kraków: Wydawnictwo Literackie. 2022. 456 s.
24. Hassan I. The Dismemberment of Orpheus. Madison: University of Wisconsin Press. 1982. 315 p.

25. Held D. Democracy, the Nation-state and the Global System. *Political Theory Today*. /D. Held (Ed.). Cambridge: Polity Press. 1991. P. 138-172.
26. Held D. Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus. Cambridge: Polity Press. 2004. 216 p.
27. Held D., McGrew A. Globalization/Anti-Globalization. Cambridge: Polity Press. 2002. 168 p.
28. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton, J. Global Transformations. Cambridge: Polity Press. 1999. 540 p.
29. Herbert Z. Węzeł gordyjski oraz inne pisma rozproszone 1948–1998. Warszawa: Towarzystwo „Więź” 2001.
30. Hilckman A. Feliks Koneczny und die Vergleichende Kulturwissenschaft. *Saeculum*. 1952. Vol. 3, No. 1. P. 571-602. Doi: <https://doi.org/10.7788/saeculum-1952-0130>
31. Hilckman A. Die Wissenschaft von den Kulturen. *Zeitschrift für Philosophische Forschung*. 1970. Vol. 24. № 4. P. 637-639
32. Huntington S. P. Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego. Warszawa: Muza. 2000. 538 s.
33. Jaeger W. Paideia T. I [Paideia, Vol. I]. Przeł. M. Plezia. Warszawa: PAX/ 1962. 509 s.
34. Kalaga W. Obowiązek Innego. Kraków: Universitas. 2004.
35. Kalaga W. Dylematy wielokulturowości. Kraków: Universitas. 2004.
36. Kluszczyński R. W. Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediiów. Kraków: Rabid. 2001. 218 s.
37. Koneczny F. O wielości cywilizacji. Kraków: Capital. 2015. 253 s.
38. Kozak A. Postponowoczesność w koncepcji prawa. *Z zagadnień teorii i filozofii prawa*. /N. Błachut (Ed.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 2007.
39. Lyotard J.-F. Le Différend. Paris: Minuit. 1983. 280 p.
40. Melosik Z. Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń. Kraków: Impuls. 2007.
41. Miczka T. O zmianie zachowań komunikacyjnych. Katowice: Uniwersytet Śląski. 2002.
42. Mucchielli R. La Subversion. V. Volkoff, Dezinformacja. Oręż wojny. Przeł. A. Arciuch. Warszawa: Delikon. 1991.
43. Ogryzko-Wiewiórkowska M. Rodzina polska u progu nowego wieku. *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM. 2001.
44. Orwell G. Rok 1984. Tłum. T. Mirkowicz. Kraków: Mediasat Poland. 2004. 255 s.
45. Ricoeur P. Réforme et révolution dans l'Université. *Esprit*, 1968. 6–7
46. Romanowicz W. Wybrane teorie i koncepcje cywilizacji. *Rozprawy Społeczne*, 2017. № 11(4), S. 7–13.

47. Sareło Z. Założenia antropologiczne w etycznych poglądach Z. Baumana. *Moralność i etyka w ponowoczesności*. Warszawa: ATK. 1996. S.15-16.
48. Schopenhauer A. Metafizyka życia i śmierci. Warszawa: PWN. 1995.
49. Skoczylski J. Huntington and Koneczny (An Attempt to Compare). *Canadian Slavonic Papers*, 1999. Vol. 41(2), 207–218. Doi: <https://www.jstor.org/stable/40870063>
50. Slany K. Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie. Kraków: Nomos. 2002. 281 s.
51. Stępień T. Europa wobec cywilizacji. Antona Hilckmana porównawcza nauka o cywilizacjach. Zasady – Metoda – Zastosowanie. Toruń: 2013. 361 s.
52. Strasser P. Transhumanismus. *Transhumanismus: Der verbesserte Mensch*. / In: P. Strasser (Ed.). Baden-Baden: Nomos Verlag. 2020.
53. Stróżewski W. W kręgu wartości. Kraków: Znak. 1992. 175 s.
54. Szlendak T. Socjologia rodziny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010. 542 s.
55. Sztompka P. Socjologia. Kraków: Znak, 2003. 485 s.
56. Tatarkiewicz W. Pojęcie wartości. *Parega* / Tatarkiewicz W. Warszawa: PWN, 1978. 140 s.
57. Tyszka Z. Rodzina w świecie współczesnym. *Pedagogika społeczna* / T. Pilch, I. Lepalczyk (Eds.). Warszawa: Wydawnictwo Żak, 1995. S. 137-154.
58. Tyszka Z. Rodzina współczesna – jej geneza i kierunki przemian. *Rodzina współczesna* / M. Ziemska (Ed.). Warszawa: Wydawnictwo UW. 2001.
59. Waite L. J. Trends in Men's and Women's Well-Being in Marriage. *The Ties That Bind: Perspectives on Marriage and Cohabitation* / L. J. Waite (Ed.). New York: Aldine de Gruyter, 2000.
60. Wilk E. Nawigacje słowa. Kraków: Wydawnictwo Rabid, 2000. 146 s.
61. Wolniewicz B. Filozofia i wartości. Warszawa: Antyk, 1998. 502 s.

REFERENCES

1. Abbagnano, N. (1998). Storia della filosofia [History of Philosophy]. Torino: UTET, G.E. L'Espresso [in Italian].
2. Bakke, M. (2010). Biotransfiguracje. Sztuka i estetyka posthumanizmu [Biotransfigurations. Art and Aesthetics of Posthumanism]. Warszawa: UAM [in Polish].
3. Bauman, Z. (1993). Ponowoczesne wzory osobowe [Postmodern Patterns of the Self]. *Studia Socjologiczne – Sociological Studies*. 129 [in Polish].
4. Bauman, Z. (2000). Globalizacja [Globalization]. Przeł. E. Klekot. Warszawa: PIW [in Polish].
5. Berlin, I. (2004). Pokrzywione drzewo człowieczeństwa [The Crooked Timber of Humanity]. Red. H. Hardy. Warszawa: Prószyński i S-ka [in Polish].
6. Bokszański, Z. (2007). Indywidualizm a zmiana społeczna [Individualism and Social Change]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].

7. Clifford, J. (1988). *The Predicament of Culture*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
8. Damour, F., Doat, D. (2018). *Transhumanisme. Quel avenir pour l'humanité* [Transhumanism. What Future for Humanity?]. Paris: Éditions de l'Emmanuel [in French].
9. Danilewicz, W. (2006). *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych* [The Living Situation of Children in Migrant Families]. Białystok: Trans Humana [in Polish].
10. Document on Human Fraternity for World Peace and Living Together. (2019). "L'Osservatore Romano", №. 2.
11. Domenach, J.-M. (1968). L'ancien et le nouveau [The Old and the New]. *Esprit* – *Esprit*, 6–7 [in French].
12. Domenach, J.-M. (1968). L'idéologie du Mouvement [The Ideology of the Movement]. *Esprit* – *Esprit*, 8–9 [in French].
13. Domenach, J.-M. (1968). Reflets de Mai [Reflections of May]. *Esprit* – *Esprit*, 12 [in French].
14. Donati, P. (2018). *Manuale di sociologia della famiglia* [Handbook of the Sociology of the Family]. Roma-Bari: Laterza [in Italian].
15. Elliott, A. (2011). *Współczesna teoria społeczna* [Contemporary Social Theory]. Warszawa: PWN [in Polish].
16. Elzenberg, H. (2005). *Pojęcie wartości perfekcyjnej* [The Concept of Perfect Value]. *Wartość i człowiek – Value and the Human Being*. Toruń: UMK [in Polish].
17. Ferrari, A. (2015). *Transhumanismus* [Transhumanism]. *Lexikon der Mensch-Tier-Beziehungen – Encyclopedia of Human-Animal Relationships*. Bielefeld: Transcript Verlag [in German].
18. Frankfurt, H. (2008). *O wciskaniu kitu* [On the Art of Talking Nonsense]. Przeł. H. Pustuła. Warszawa: Czuły Barbarzyńca Press [in Polish].
19. Giddens, A. (2008). *Socjologia* [Sociology]. Przeł. A. Szulżycka. Warszawa: PWN [in Polish].
20. Głowiński, M. (2009). *Nowomowa i ciagi dalsze* [Newspeak and Further Developments]. Kraków: Universitas [in Polish].
21. Habermas, J. (1996). *Modernizm – niedokończony projekt* [Modernism – An Unfinished Project]. In: R. Nycz (Ed.), *Postmodernizm. Antologia przekładów*. Kraków: Baran i Suszczyński [in Polish].
22. Hannerz, U. (1993). *Beyond Boundaries*. Oxford: Oxford University Press.
23. Harari, Y. N. (2022). *21 lekcji na XXI wiek* [21 Lessons for the 21st Century]. Przeł. M. Romanek. Kraków: Wydawnictwo Literackie [in Polish].
24. Hassan, I. (1982). *The Dismemberment of Orpheus*. Madison: University of Wisconsin Press.
25. Held, D. (1991). *Democracy, the Nation-state and the Global System*. In: D. Held (Ed.), *Political Theory Today*. Cambridge: Polity Press.

26. Held, D. (2004). *Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*. Cambridge: Polity Press.

27. Held, D., McGrew, A. (2002). *Globalization/Anti-Globalization*. Cambridge: Polity Press.

28. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J. (1999). *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press.

29. Herbert, Z. (2001). Węzeł gordyjski oraz inne pisma rozproszone 1948–1998 [The Gordian Knot and Other Dispersed Writings]. Warszawa: Towarzystwo „Więź” [in Polish].

30. Hilckman, A. (1952). Feliks Koneczny und die Vergleichende Kulturwissenschaft [Feliks Koneczny and the Comparative Science of Culture]. *Saeculum – Saeculum*, Vol. 3, No. 1. 571-602. Doi: <https://doi.org/10.7788/saeculum-1952-0130> [in German].

31. Hilckman, A. (1970). Die Wissenschaft von den Kulturen [The Science of Cultures]. *Zeitschrift für Philosophische Forschung*, 24 [in German].

32. Huntington, S. P. (2000). Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order]. Tłum. H. Jankowska. Warszawa: Muza [in Polish].

33. Jaeger, W. (1962). *Paideia*, t. I [Paideia, Vol. I]. Przeł. M. Plezia. Warszawa: PAX [in Polish].

34. Kalaga, W. (2004). Obowiązek Innego. Trzeci [The Duty of the Other. The Third]. In: W. Kalaga (Ed.), *Dylematy wielokulturowości*. Kraków: Universitas [in Polish].

35. Kalaga, W. (Ed.). (2004). *Dylematy wielokulturowości [Dilemmas of Multiculturalism]*. Kraków: Universitas [in Polish].

36. Kluszczyński, R. W. (2001). Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediów [Information Society. Cyberculture. Multimedia Art]. Kraków: Rabid [in Polish].

37. Koneczny, F. (2015). O wielości cywilizacji [On the Plurality of Civilizations]. Kraków: Capital [in Polish].

38. Kozak, A. (2007). Postponowoczesność w koncepcji prawa [Post-Postmodernism in the Concept of Law]. *Z zagadnień teorii i filozofii prawa*. N. Błachut (Ed.). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego [in Polish].

39. Lyotard, J.-F. (1983). *Le Différend* [The Differend]. Paris: Minuit [in French].

40. Melosik, Z. (2007). Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń [Culture, Identity and Education. Flickering Meanings]. Kraków: Impuls [in Polish].

41. Miczka, T. (2002). O zmianie zachowań komunikacyjnych [On Changing Communicative Behaviors]. Katowice: Uniwersytet Śląski [in Polish].

42. Mucchielli, R. (1991). La Subversion [Subversion]. In: V. Volkoff, *Dezinformacja. Oręż wojny*. Przeł. A. Arciuch. Warszawa: Delikon [in French].

43. Ogryzko-Wiewiórkowska, M. (2001). Rodzina polska u progu nowego wieku [The Polish Family on the Threshold of the New Century]. In: Z. Tyszka (Ed.), *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM [in Polish].
44. Orwell, G. (2004). Rok 1984 [Nineteen Eighty-Four]. Tłum. T. Mirkowicz. Kraków: Mediasat Poland [in Polish].
45. Ricoeur, P. (1968). Réforme et révolution dans l'Université [Reform and Revolution in the University]. *Esprit*, 6–7 [in French].
46. Romanowicz, W. (2017). Wybrane teorie i koncepcje cywilizacji [Selected Theories and Concepts of Civilization]. *Rozprawy Społeczne – Social Dissertations*. 11(4), 7–13 [in Polish].
47. Sareło, Z. (1996). Założenia antropologiczne w etycznych poglądach Z. Bauman [Anthropological Assumptions in the Ethical Views of Z. Bauman]. *Moralność i etyka w ponowoczesności*. Warszawa: ATK [in Polish].
48. Schopenhauer, A. (1995). Metafizyka życia i śmierci [The Metaphysics of Life and Death]. Tłum. J. Marzęcki. Warszawa: PWN [in Polish].
49. Skoczylński, J. (1999). Huntington and Koneczny (An Attempt to Compare). *Canadian Slavonic Papers*, 41(2), 207–218. DOI: <https://www.jstor.org/stable/40870063>
50. Slany, K. (2002). Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie [Alternative Forms of Marital and Family Life in the Postmodern World]. Kraków: Nomos [in Polish].
51. Stępień, T. (2013). Europa wobec cywilizacji. Antona Hilckmana porównawcza nauka o cywilizacjach. Zasady – Metoda – Zastosowanie [Europe and Civilization: Anton Hilckman's Comparative Science of Civilizations]. Toruń: TNOiK [in Polish].
52. Strasser, P. (2020). Transhumanismus [Transhumanism]. *Transhumanismus: Der verbesserte Mensch.* / In: P. Strasser (Ed.). Baden-Baden: Nomos Verlag [in German].
53. Stróżewski, W. (1992). W kręgu wartości [In the Circle of Values]. Kraków: Znak [in Polish].
54. Szlendak, T. (2010). Socjologia rodziny [Sociology of the Family]. Warszawa: PWN [in Polish].
55. Sztompka, P. (2003). Socjologia [Sociology]. Kraków: Znak [in Polish].
56. Tatarkiewicz, W. (1978). Pojęcie wartości [The Concept of Value]. *Parega* / Tatarkiewicz W. Warszawa: PWN [in Polish].
57. Tyszka, Z. (1995). Rodzina w świecie współczesnym [The Family in the Modern World]. *Pedagogika społeczna* / T. Pilch, I. Lepalczyk (Eds.). Warszawa: Wydawnictwo Zak [in Polish].
58. Tyszka, Z. (2001). Rodzina współczesna – jej geneza i kierunki przemian [The Contemporary Family – Its Origins and Directions of Change]. *Rodzina współczesna* / M. Ziemska (Ed.). Warszawa: Wydawnictwo UW. [in Polish].

59. Waite, L. J. (2000). Trends in Men's and Women's Well-Being in Marriage. *The Ties That Bind: Perspectives on Marriage and Cohabitation* / L. J. Waite (Ed.). New York: Aldine de Gruyter.

60. Wilk, E. (2000). Nawigacje słowa [Navigations of the Word]. Kraków: Wydawnictwo Rabid [in Polish].

61. Wolniewicz, B. (1998). Filozofia i wartości [Philosophy and Values]. Warszawa: Antyk [in Polish].